

Konjunktio *kunnes* ja sen alisteisuus

ANNI JÄÄSKELÄINEN

1 Johdanto

Tarkastelen tässä artikkelissa alistavana konjunktiona pidettyä *kunnes*-konjunktioita sekä sen käyttöä ja merkitystä varsinkin suhteessa alisteisuuteen. Monia suomen konjunktioita on tarkasteltu erikseen ja kattavasti, usein teksteissä mutta myös puhutussa vuorovaikutuksessa. Tällaisia ovat *ja* (Kalliokoski 1989; Pulkkinen 1993; Koivisto 2011), *kun* (Herlin 1998) ja *koska* (Herlin 1997). Huomiota ovat saaneet myös *että* (Seppänen & Laury 2007; Laury & Seppänen 2008; Koivisto 2011), *sekä*, *-kä* ja *sekä-että* (Pulkkinen 1993), *mutta* (Sorjonen 1989; Koivisto 2011) ja *vaikka* (Kauppinen 2006) sekä *jos* konsessiivisissa merkityksissä (Sorva 2011). Sen sijaan konjunktio *kunnes* on jäänyt vaille huomiota; siitä on sanottu vain muutama sana kieliopeissa ja sanakirjoissa. Aidossa kielenkäytössä *kunnes*-konjunktio näyttyy kuitenkin hieman toisenlaisena kuin niissä. Konjunktiossa *kunnes* on monia erityisiä piirteitä, jotka vaikuttavat koko kuvaan alistuksesta: *jos kunnes* on tosiaan alistava konjunktio, alistusta on kategoriana laajennettava toiminnallisempaan suuntaan ja nähtävä se muuna kuin vain pää- ja sivulauseen suhteena. Usein se, mille *kunnes*-lause on alisteinen, on laajempi käynnissä oleva tekstuaalinen strategia kuin vain päälauseessa kuvattu prosessi.

Tätä artikkelia varten olen tutkinut aineistoa, joka koostuu yhteensä noin 370 esimerkistä. Näistä 160 on peräisin Kielipankin sanomalehtikorpuksista¹, 70 valmisteilla olevan väitöskirjani sanomalehti-, blogi-, keskustelu- ym. Internet-aineistosta ja 20 Alistus ja konteksti -hankkeen korpuksista (ks. Visapää 2012). Lisäksi mukana on noin 120 sellaista väitöskirjatutkimukseni esimerkkiä, joissa *kunnes*-konjunktio edeltää imitatiivisia (esim. *Kunnes niks ja naks*, Jääskeläinen, tekeillä). Kaikki aineiston esimerkit sisältävät koko tekstin, jossa konjunktioita on käytetty.² Näiden läpikotaisin tarkastellun noin 370 esimerkin lisäksi olen käynyt vertailun vuoksi läpi silmällin runsaasti Kieli-

1. Suomen Akatemian rahoittaman Alistus ja konteksti -hankkeen Helena Sorva auttoi Kielipankin otoksen koostamisessa. Kielipankin noin 160 esimerkkiä on poimittu satunnaistavasti, joten ne kattavat mahdollisimman tasaisesti erilaisia *kunnes*-konjunktioita käyttöä.

2. Koko teksti merkitsee sellaista tekstikokonaisuutta, joka voidaan tekstilajituntemuksen perusteella arvioida täydelliseksi kokonaisuudeksi. Kielipankin aineistossa koko teksti voi olla esimerkiksi laaja lehtijuttu otsikoineen, tekijätietoineen ja kuvateksteineen tai uutisjuttu, ruokaohje, kolumni, pakina tms., ja Internet-aineistossa koko teksti on esimerkiksi erillinen blogimerkintä (kommentteineen) tai keskusteluvuoro. Keskustelujen ollessa kyseessä on usein tarkasteltu myös edeltäviä ja seuraavia keskusteluvuoroja.

pankin (kaikkiaan 8 509 esiintymää) ja Historiallisen sanomalehtikirjaston (Kansalliskirjaston digitoituja aineistoja) *kunnes*-esimerkkejä sekä Internetin Google-hauilla tuotettuja vertailuesiintymiä.³

kunnes on suomen kielen temporaalisia konjunktioita. Se luetellaan vanhemmissa kieliopissa ”alistavat konjunktiot” -otsikon alla (mm. Tamminen 1884: 33–37; Setälä 1926: 133–136; Penttilä 1957: 561–563; Leino 1989: 93), *Isossa suomen kieliopissa* (2004: § 818) sitä kutsutaan adverbiaalikonjunktiksi, ja joskus sitä ei noteerata ollenkaan (Hakulinen & Karlsson 1979; Vilkuna 2000). Sillä alkava lause ajatellaan toisen lauseen osaksi, adverbiaaliksi. Alistavana konjunktiona *kunnes* määritellään siis sellaiseksi konjunktiksi, joka liittyy päälauseeseen jonkin sitä koskevan, rajaavan tai modifioivan määrään sivulauseen muodossa. *Nykysuomen sanakirjassa* (NS) konjunktio *kunnes* määritellään näin:

kunnes *tempor.konj.*, joka osoittaa päälauseen ilmaiseman toiminnan t. tilan jatkuvan sivulauseen ilmaiseman toiminnan t. tilan alkamiseen asti: niin kauan kuin, siihen asti kun, siksi kun. | Luin k. nukahdin, Odota täällä, k. palaan! Seosta keitetään, k. se on kyllyksi sakeaa. Ruotujakolaitos pysyi voimassa, k. maamme joutui Venäjän yhteyteen. Toistaiseksi ja k. määrätään, pidetään lainhuutorekisteriä korttijärjestelmän mukaan. LK. – *niin kauan, siihen asti, siksi kunnes* us. par. *kunnes* tai siihen asti kun, siksi kun. | Niin kauan k. alkaa hämärtää. Siihen asti k. palaan. Laskutoimitusta jatketaan siksi, k. kaikki luvut ovat tulleet jaetuiksi. – *sinnes – kunnes* ks. kuni 2 (sini – kuni). | *Sinnes* äiti armahtaapi, k. kuuleepi elävän sl. Enkä *sinnes* suohon sorru, / k. kannan kahta kättä KAL. (NS s. v. *kunnes*.)

Päälause ja sivulause ovat NS:n kuvauksen määritelmällisiä osia. Päälauseen toiminta jatkuu, kunnes sivulauseen ilmaiseva toiminta alkaa. Sanakirja ei muotoile merkitystä niin, että päälauseen ilmaiseman toiminnan on myös loputtava *kunnes*-lauseen ilmaiseman toiminnan alkamiseen (eivätkä molemmat toiminnat voi olla päällekkäisiä), mutta se on luonteva tulkinta kaikissa esimerkkilauseissa. Kun *kunnes*-lauseen ilmaiseva prosessi alkaa, se samalla lopettaa päälauseen ilmaiseman toiminnan. Konjunktion päämerkitys on siten terminatiivinen. Terminatiivisuus merkitsee paitsi loppurajan myös alkamisrajan ilmaisemista (ks. Alhoniemi 1978). Itse asiassa *kunnes* rajaa-kin prosesseja sekä loppumisen että alkamisen suhteen: *kunnes* rajaa toisen prosessin loppuvaksi (päälauseen prosessi) mutta toisen samalla alkavaksi (*kunnes*-lauseen prosessi).

Terminatiivisuutta ovat käsitelleet suomen kielessä Alhoniemi (1978) ja Päiviö (2007). Päiviö (mts. 56) määrittelee terminatiivisuuden merkitystä TERMINATIIVISUUS-

3. Aineisto käsittää erilaisia tekstilajeja melko kattavasti. Kielipankin tekstit ovat toimitettua yleiskieltä: sanomalehtitekstejä ja kaunokirjallisuutta. Alistus ja konteksti -hankkeen aineisto on koostettu täydentämään Kielipankin aineistoa. Siihen sisältyy esimerkiksi kontakti-ilmoituksia, kolumneja ja visio- ja missiotekstejä. Internet-aineisto edustaa suurelta osin puheenomaista kirjoitettua suomea. Historiallinen sanomalehtikirjasto taas antaa näkökulmaa *kunnes*-konjunktion vanhempaan käyttöön. Tämän tutkimuksen aineisto on siis koostettu pyrkien monipuolisuuteen mutta ei täydelliseen kattavuuteen. *Kunnes*-konjunktion eri käytöt näkyvät koko aineistossa; esimerkiksi *kunnes*-konjunktion narratiivinen käyttö ei siis suinkaan ole vain uudemman tai puheenomaisen kielenkäytön ilmiö.

skeeman avulla: [TERMINATIIVISUUS] = [JATKUMO] + [rajattuus]. Skeema kuvaa, että terminatiivisuuden muodostaa jatkumo jollakin kognitiivisella alueella ja sen rajaus. Rajaus on esimerkiksi ilmaus, jossa on partikkeli *asti* tai *saakka*. (Mt.) Peruserkityksisessä *kunnes*-virkkeessä irresultatiivisen päälauseen kuvaaman jatkumon rajaa *kunnes*-lauseen ilmaisema prosessi. *Kunnes*-lause on siis peruskäytössään Päiviön (mt.) käsittelemiä NP + *asti*- tai NP + *saakka*-ilmauksia vastaava rajaava elementti.

Sanahahmoltaan *kunnes* on melko läpinäkyvä. Sen juurena on sama vanha *ku*-pronominivartalo kuin konjunktioissa *kun* ja *kuin* (Hakulinen 1968: 64; myös Herlin 1998: 21–23). *ku*-vartaloon yhdistyy terminatiivinen *-nnes*-johdin, jossa puolestaan yhdistyvät kaksi vanhaa tulosijaa, latiivia: sekä latiivinen *-nne*-johdin että *s*-latiivin tunnus, joka näkyy monissa muissakin partikkeleissa, kuten *alas*, *ulos*, *ylös*, *jos* ja *myös* (Hakulinen 1968: 94, 187). Nykymerkityksenä on temporaalinen 'siihen aikaan saakka (kuin)'; alkuperäinen merkitys on *ku*-vartalon ja latiivin mukaisesti spatiaalinen 'mihin' (Hakulinen 1968: 94; ks. myös Pääkkönen 1978).⁴ Konjunktio *kunnes* on myös hyvä esimerkki siitä, miten konjunktiossa morfologinen kompleksisuus korreloi merkityksen suuremman kompleksisuuden kanssa. Konjunktion lyhyys (usein yksitavuisuus) kielissä liittyy perussuhteiden merkitsemiseen, ja merkitykseltään kompleksisemmat konjunktiot ovat myös morfologisesti kompleksisempia ja samalla pidempiä, joskus monisanaisia (Kortmann 1999).⁵

On joitain piirteitä, joissa *kunnes*-poikkeaa useimmista muista alistuskonjunktioista. *Iso suomen kielioppi* (2004: § 818) toteaa, että alistaville konjunktioille poikkeuksellisesti *kunnes*-konjunktiolla alkava lause ei voi edeltää päälausestaan vaan ainoastaan seurata sitä. Voidaan sanoa esimerkiksi *Kunmenin kotiin, alkoi sataa* ja yhtä hyvin *Alkoi sataa, kunmenin kotiin*, mutta *kunnes* ei toimi näin, vaan sen yhdistämien lauseiden on noudatettava niin kutsuttua aikaikonisuuden periaatetta. Ensin tapahtuva kuvataan aina ensin. Näin on yleensä vain rinnastavien konjunktioiden käytössä (ks. Croft 2001: 328–329 ja siinä mainitut lähteet). Niinpä voidaan sanoa *Jämsin hyppi nuolen mentyä läpi kymmenen metriä kunnes huomasi kuolleen* (Internet), mutta tuskin

4. *ku*-pronominivartalo esiintyy myös pronomineista jähmettyneissä, vanhahtavissa muodoissa *kusa*, *kunne*, *kusta* 'missä', 'minne', 'mistä'; muodot ovat spatiaalisia toisin kuin *kun* ja *kunnes*. Latiiviaines *-(n)ni** tai *-(n)nis* näkyy hieman eri asussa rinnakkaismuodoissa *kunis* ja *kuni* (*sinis-kunis*, *sini-kuni*). Näillä muodoilla terminatiivisuus ei kenties ole pelkästään temporaalista, vaan voi olla myös spatiaalista, 'sinne asti'. Viron terminatiivi *-ni* on samansyntyinen, ja myös sen merkitys 'asti' voi liittyä yhtä hyvin temporaaliseen kuin spatiaaliseen matkaan. (Ks. Hakulinen 1968: 187–188; myös Pääkkönen 1978.)

5. Elävästä nykykäytöstä on kadonnut mm. NS:ssä näkyvä kahden "konjunktion" lausemuotti *sinnes-kunnes* tai *sinis-kunis* / *sini-kuni* esim. *Enkä sinnes suohon sorru, / k. kannan kahta kättä; kunis vankkana hoidat virkas, sinis rintasi sinulle rauhan suo; Sinis nousevat pyramiidit, kunis elää ihminen* (NS s. v. *kunis*). *Sinnes* on muotonsa puolesta vastaava kuin *kunnes*; *sinnes* yhdistää *se*-pronominin vartaloon vastaavat latiivin tunnuksat ja merkitsee 'siihen asti', 'niin kauan (kuin)'. *Sinnes/sini* aloittaa "päälauseen", joka kuvaa voimassa olevan toiminnan, kun *kunnes/kuni* aloittaa "sivulauseen", jonka ilmaisema asiain-tila on päälauseen edellytyksenä; *kunnes*-lauseen voimassa ollessa myös *sinnes*-lause on voimassa. Merkitys eroaa siis pelkän *kunnes*-konjunktion käytöstä, ja temporaalisuus ei ole terminatiivisuutta vaan samanaikaisuutta. Lauseet ovat samanaikaisuuden vuoksi tasa-arvoisia, ja temporaalinen ikonisuus sallii kumman vain ilmaisemisen ensin. Molempien lauseiden merkitsemisessä *sinnes-kunnes*-muoto muistuttaa jossain määrin *kun/jos/vaikka-niin*-muuttia (ks. Vilkuna 1997). *Niin* on kuitenkin käytössä vain (päinvastoin kuin *sinnes-kunnes*-tapauksessa), jos alisteinen lause edeltää päälauseetta.

Kunnes huomasi kuolleen, jänis hyppi nuolen mentyä läpi kymmenen metriä. Edes lyhyissä ja merkitykseltään tutuissa fraaseissa käänteinen järjestys ei tunnu hyväksyttävältä: *Etsin kunnes löydän* on fraasimaisen tuttu, tavallinen virke, mutta ei *Kunnes löydän, etsin*. Kuitenkin ISK (2004: § 818) katsoo *kunnes*-konjunktion alistavaksi muun muassa siksi, että sen voi rinnastaa toisen, leksikaalisen adverbiaalinsa kanssa (esim. *Hauduta vielä noin 45 minuuttia eli kunnes keitto on kypsää*).⁶

Lauseiden esittämisjärjestyksen tiukkuus johtunee kahdesta syystä. Ensinnäkin *kunnes*-konjunktiossa on kaikissa käytöissä vielä temporaalista merkitystä. Vaikka se on saanut joitain erityiskäyttöjä ja -vivahteita, ne perustuvat edelleen ajallisille seuraussuhteille siten, että temporaalinen ikonisuus säilyy. Toisaalta päälauseen ilmaisema, rajattavaksi tuleva temporaalinen jatkumo on luotava tekstissä ennen kuin se voidaan rajata. Vaikka lyhyissä fraaseissa käänteinen järjestys ei rasittaisi työmuistia ja tuntuisi sikäli mahdolliselta (esim. *Kunnes löydän, etsin*), käänteistä järjestystä ei kuitenkaan käytetä, vaan jatkumo ilmaistaan ennen rajausta.

Pää- ja *kunnes*-lauseen järjestys näyttää aineistoni perusteella toimivan juuri edellä kuvatulla tavalla niissä tapauksissa, joissa *kunnes*-lause sidotaan edeltävään lauseeseen yhdylauseeksi: päälause edeltää aina *kunnes*-lauseetta. Sen sijaan on varsin tavallista, että *kunnes* aloittaa itsenäisen yksinäislauseen tekstin keskellä:

- (1) [jakso alkaa] **Kunnes** hän kohtasi kilpirauhasen uudelleen ja alkoi perehtyä tosissaan hormonioppiin, tuohon maallikonkin korvissa kiehtovalta kuulostavaan alueeseen. (Kielipankki, Karjalainen 1995.)
- (2) [jakso alkaa] **Kunnes** sitten eräänä aurinkoisena päivänä Paulan päässä naksatti uudelleen. (Evita-lehti, 7/2010.)

Kuten esimerkit 1–2 osoittavat, tällainen päälauseesta irrallinen *kunnes*-lause voi aloittaa tekstissä jopa oman kappaleensa tai jaksonsa, myös editoidussa sanomalehti- ja aikakauslehtitekstissä. Kielipankin aineistossa kaikista 8 509 *kunnes*-esiintymästä yksinäislauseen aloittavia on 249, joten harvinaisesta ilmiöstä ei ole kyse.⁷ Perinteistä kielioppia kädessään pitävä lukija voisi ihmetellä: miten alistuskonjunktio voi toimia näin? Esimerkiksi Vuoriniemi (1976: 179) toteaa: ”Oltaneen yksimielisiä siitä, ettei asiaproosassa virkettä aloiteta sellaisilla partikkeleilla kuin *ja, sekä, eli, sillä, kunnes* ja *kun taas*.” Irrallinen *kunnes*-lause on vajaa irrotettuna kontekstista, mistä esimerkit 1 ja 2 antavat myös näytteen (palaan esimerkkiin 2 tuonnempana). Se ei ole siis todella

6. Kuitenkin lausejärjestyksestä poikkeuksena mm. lakikielen *Toistaiseksi ja kunnes määrätään, pidetään lainhuutorekisteriä korttijärjestelmän mukaan* (NS s. v. *kunnes*). Poikkeusesimerkissä *kunnes*-lause rinnastetaan toiseen keston ilmaukseen *toistaiseksi*, jolloin poikkeuksellinen lausejärjestys vaikuttaa paremmalta. Lakikieli sisältää omia konventioitaan ja muutenkin poikkeuksellisia lauseyhdistelmiä ja ilmausmuotteja.

7. Luvussa 249 on huomioitu tapaukset, joissa *kunnes*-konjunktiota edeltää iso välimerkki (piste, kysymysmerkki, huutoerkki, kolme pistettä) ja joissa *kunnes* virkkeen aloittamisen konventioiden mukaan isolla kirjoitettuna aloittaa uuden virkkeen. Lukuun en ole laskenut mukaan itsenäislauseen muotoisia erisnimiä, kuten elokuvien tai tv-sarjojen nimiä *Kunnes toisin todistetaan* tai *Kunnes kuolema meidät erottaa* tms., joita toistuu lisäksi useita kymmeniä kertoja.

itsenäinen lause. Mistä on kysymys? Kuvaan ensin *kunnes*-konjunktion tavallisempia käyttöjä ja merkityksiä, ja palaan sitten ”puoli-itsenäiseen” *kunnes*-lauseeseen ja sen alisteisuuteen. Siinä yhteydessä käsittelem ja määrittelen myös alisteisuutta tarkemmin.

2 *Kunnes*-virkkeen perustapauksia

Konjunktion *kunnes* merkitystä lienee paras katsoa keskiöstä: mahdollisimman tavanomaisista ja merkitykseltään ilmeisistä tapauksista. Käsittelem tässä alaluvussa kahta tavallisinta *kunnes*-virkkeen tyyppiä. Yksi tavanomaisen *kunnes*-virkkeen piirre on, että päälauseen ja *kunnes*-lauseen välillä on selvä aspektuaalisen tyyppin ero, joka näyttäytyy etenkin lauseiden erilaisuutena resultatiivisuuden suhteen. Tavanomaisen *kunnes*-virkkeen päälause kuvaa jatkuvaa, irresultatiivista toimintaa, joka voi olla myös tila. Näin on oltava, sillä päälauseen toiminnan on jatkuttava *kunnes*-lauseen ilmaiseman prosessin alkuun saakka; jos päälauseen toiminta olisi resultatiivista, olisi mahdotonta, että se voisi jatkua aina *kunnes*-lauseen kuvaamaan tapahtumaan tai tekoon saakka.⁸ Tämä sopii erinomaisesti siihen, mitä Päiviö (2007) esittää edellytykseksi terminatiivisuudelle: jotta ilmaus voi saada terminatiivisen tulkinnan, on oltava jokin jatkumo, joka voidaan rajata (mts. 41–56). *Kunnes*-virkkeissä jatkumo on temporaalinen: jatkumona on päälauseen kuvaama rajaamaton prosessi.

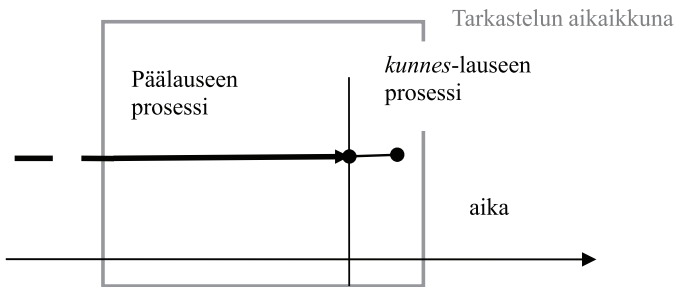
Kunnes-lause kuvaa tyyppillisesti resultatiivista ja myös aktiivisempaa tekemistä tai tapahtumaa kuin päälause. Tyyppillistä on myös, että *kunnes*-lause kuvaa punktuaalista prosessia. Punktuaalinen prosessi on resultatiivisen prosessin erikoistapaus; se on resultatiivisuuden lisäksi kestoltaan hyvin lyhyt (esimerkit 2 ja 4; ks. ISK 2004: § 1505; Leino 1991: 144–147). Päälauseen ilmaiseman, irresultatiivisen toiminnan lopettaa siis perusesimerkeissä yhtäkkinen, lyhyt tapahtuma tai teko (tai sellaisena kuvattu tapahtuma). *Kunnes*-lause voi kuvata myös punktuaalista mentaalista tapahtumaa, jollaista voidaan kuvata esimerkiksi verbeillä *huomata* tai *keksiä*. Kestoa täsmentävät ajanmääreet päälauseessa ovat hyvin tavallisia (ks. esim. 4 *tuntikausia* ja esim. 5 *neljä vuotta*):

- (3) ||A|| *Yhteiskuntatieteellistä tutkimusta ylenkatsottiin vielä sodan jälkeisinä vuosina, kunnes 1950-, 60-, ja 70-lukujen suuret yhteiskunnalliset muutokset synnyttivät sille ns. yhteiskunnallisen tilauksen. Suomalainen yhteiskunta tarvitsi ilmiöistään uusia näkemyksiä ja tulkintoja.*|| (Kielipankki, Aamulehti 1999.)

8. Tarkoitin prosessilla kognitiivisen kielentutkimuksen merkityksessä mitä tahansa tapahtumatyyppejä. Prosessi on siis yleistermi aspektiltaan ja agenttiivisuudeltaan kaikenlaisille tapahtumille, joita kuvataan finiittisillä verbeillä (ks. Langacker 1987, 2008a). Aspektisanasto on kirjavaa ja päällekkäistä, ja monesti termin valinta on makuasia. Tässä esille nostetut irresultatiivisuus ja resultatiivisuus merkitsevät, että toiminta joko ei saa tai saa lopputuloksen; suunnilleen vastaava termipari on ateeninen ja teellinen (ks. ISK 2004: § 1498–1507; Leino 1991: 138–165), samoin imperfektiivinen ja perfektiivinen on lähimerkityksinen termipari (ks. Langacker 1987; Leino 1993) sekä rajattu ja rajaamaton (ks. Herlin 1998). Jatkovasta toiminnasta puhutaan myös duratiivisena. Tila puolestaan on statiivinen prosessityyppi, jossa ei tapahdu muutosta; sen vastakohta on (dynaaminen) tapahtuma. Punktuaalinen prosessi on kestoltaan lyhyt ja hetkellinen resultatiivinen prosessi. Iteratiivinen prosessi on toistainen. Se koostuu monista samankaltaisista, itsessään rajallisista mutta toistuvista tapahtumista, jolloin kokonaisaspekti on rajaamaton.

- (4) Kun saippuasoturit olivat aivan ovella teki kuningas seinään reijän ja livisti. Lopulta kuningas pääsi linnaan. Hän alkoi tutkia papereita. *Hän tutki tunti kausia kunnes hän löysi erään kiinnostavan jutun.* Siinä luki: kun agentti on tullut ja huomaatte sen älkää kiinnittäkö huomiota häneen. (Internet, lapsen kirjoittama satu.)
- (5) |<J>| Mladic kokosi hajanaisista serbikapinallisista armeijan, *joka piti Kraji-naa hallussaan neljä vuotta, kunnes Kroatia valtasi alueen viime elokuussa.*|| (Kielipankki, Karjalainen 1995.)⁹

Esimerkeissä 3–5 pääläuseen prosessi kuvataan irresultatiivisena ja jatkuvana, kun taas *kunnes*-lauseen prosessi on resultatiivinen ja kestoltaan lyhyt, tai lyhyt ainakin verrattuna pääläuseen kuvaamaan prosessiin. Esimerkiksi *valtaaminen* (esim. 5) voi olla monen päivän tai viikon mittainen teko, mutta se saa resultatiivisena jopa punktuaalisen luonteen kontekstissa, kun pääläuse kuvaa hyvin pitkäkestoista rajaamatonta toimintaa. Tällainen virke voitaisiin kuvata seuraavan kuvion 1 avulla:



Kuvio 1.
Kunnes-virkkeen prosessien tavallisin suhde.

Kuviossa 1 nuolet kuvaavat prosesseja, kuten kognitiivisessa kielentutkimuksessa on totunnaista (ks. esim. Langacker 1987; Leino ym. 2001; Herlin 1998). Teräväkärkinen nuoli kuvaa tässä rajaamatonta prosessia, kun taas molemmista päistä rajattu pallopäinen nuoli kuvaa rajattua, resultatiivista prosessia (vrt. Herlin 1998: 213). Pallopäisen nuolen lyhyys havainnollistaa prosessin punktuaalisuutta. *Kunnes*-lauseen rajattu prosessi samalla lopettaa pääläuseen muuten rajaamattoman prosessin. Tapahtumakompleksia tarkastellaan aikaikkunassa, joka hahmottuu yhdellä kertaa (ks. Langacker 2008b). Tarkastelun aikaikkunan kannalta kahta prosessia edeltävä tilanne samoin kuin niitä seuraava tilanne jäävät virkkeen kehityksessä irrelevanteiksi.

9. Käytän esimerkkien käsittelyssä samantapaista notaatiota kuin Makkonen-Craig (2005, erit. s. 41). Merkitsen siis kappaleen vaihtumisen tunnuksella ||, leipätekstin alun merkinnällä ||A|| ja jaksonvaihdoksen merkinnällä |<J>|.

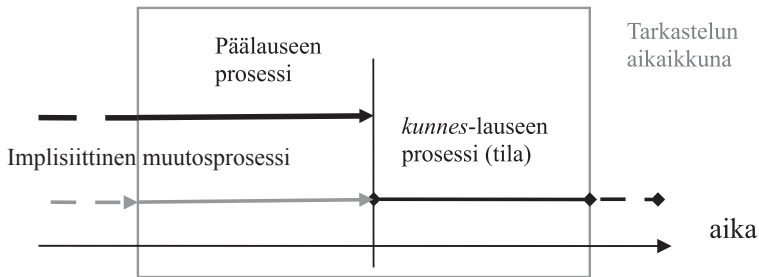
Toinen tavallinen *kunnes*-virkkeen tyyppi on lausepari, jossa päälause kuvaa ir-
resultatiivista jatkuvaa toimintaa tai tilaa, mutta toisin kuin edellä, *kunnes*-lause kuvaa
toimintaa rajaavan implisiittisen päätepisteen muuttumattomana tilana, joka voi olla
voimaan tultuaan itsessään jatkuva (ei siis rajattu). Tila kuvataan perfektitempuksen
tai kopulalauseen avulla.¹⁰ Näissä virkkeissä on olemassa jokin implisiittinen rajakohta,
joka kuvataan *kunnes*-lauseessa saavutettuna. *Kunnes*-lause kuvaa pisteen ajassa, jol-
loin tiettyyn tilaan on jo (ehkä hitaastikin) päästy ja tila voi jatkua siitä eteenpäin.
Niinpä *kunnes*-lause ei kuvaa varsinaisesti resultatiivista prosessia, vaan (implisiittisen)
resultatiivisen prosessin seurauksena vallitsevaa tilaa, joka tulee voimaan jollain het-
kellä ja jonka voimaantulo samalla lopettaa päälauseen toiminnan (esim. 6–8).

- (6) || Yhdysvallat ei suostu Kiinan vaatimuksiin lopettaa Naton ilmaiskut Ju-
goslaviaa vastaan.|| – *Jatkamme ilmaiskuja kunnes Naton ehdot on täytetty*,
vain se riittää syyksi keskeyttää pommitus, sanoi Valkoisen talon edustaja
Joe Lockhart tiistaina. (Kielipankki, Aamulehti 1999.)
- (7) Onnen potkuja kertoo kaupparatsu Chris Gardnerin ahdingosta 1980-luvun
San Franciscossa.|| Yritteliäisyyttä puhkuvaa miestä näyttelee Will Smith.||
*Gardner kaupittelee ylihintaisia sairaalatarvikkeita, kunnes perheen talous
on kuralla*. Pettynyt vaimo lähtee parempien tienestien perään ja jättää
miehensä viisivuotiaan Christopherin yksinhuoltajaksi.|| (Alistus, elokuva-
arvostelu.)
- (8) || Laki on pitänyt siitä lähtien paikkansa ja se pysynee voimassa aina siihen
saakka kunnes **elektronisten piirien osaset ovat pienentyneet kemiallis-
ten molekyylien kokoisiksi**. Näin on mahdollista saada aikaan suunnatto-
mia kapasiteetteja, joiden ansiosta tekoäivoihin voidaan sijoittaa hyvin suuri
muistivarasto.|| (Kielipankki, Kaleva 1998–1999.)

Esimerkissä 6 päälauseen prosessi on rajaamaton (*Jatkamme ilmaiskuja*). Sen keston
rajaa *kunnes*-lauseessa ilmaistun tilan *Naton ehdot on täytetty* saavuttaminen. Esimer-
kissä 7 päälauseen rajaamaton prosessi on *Gardner kaupittelee ylihintaisia sairaala-
tarvikkeita*, ja sen puolestaan lopettaa tila *perheen talous on kuralla*. Esimerkeissä 6–8
kunnes-lauseen tilan saavuttamista edeltää epäsuorasti ilmaistu prosessi, joka on vält-
tämätön tilan alkamiselle. Tällainen on ehtojen vähittäinen tai kerralla tapahtuva *täyt-
täminen* esimerkissä 6, talouden huononeminen 7:ssä ja 8:ssa puolestaan elektronisten
piirien osien *pienentyminen* annettuun raja-arvoon saakka. Tätä prosessikompleksi-
tyyppiä voidaan kuvata seuraavan kuvion 2 avulla:¹¹

10. Nimityksellä kopulalause voidaan kutsua sellaisia lausetyyppejä, jotka muodostuvat *olla*-verbin
ympäriille ja kuvaavat erilaisia olotiloja (ks. Alho & Kauppinen 2008: 118–124). En kuitenkaan arvelema-
ta niputtaisi kaikkia sellaisia lausetyyppejä yhdeksi rakenteeksi. Niillä on myös paljon eroja siitä huoli-
matta, että *olla*-verbi tuo kaikkiin statiivisuutta ja tilamaisuutta. Käytänkin kopulalauseetta tässä yleis-
käsitteenä, kun lausetyyppejä ei ole tässä artikkelissa tilaa erotella ja kuvailla tarkemmin.

11. Virittäjän erinomainen nimetön arvioija pohti, voisiko kaikkia *kunnes*-tapauksia kuvata yhdellä



Kuvio 2.
***Kunnes*-virkkeen prosessien toinen tavanomainen suhde.**

Kuviossa 2 teräväkärkinen nuoli kuvaa irresultatiivista prosessia ja vinoneliönuoli kuvaa tilaa, jonka *kunnes*-lauseen verbi profiloi. Tila on implisiittisesti seurausta edeltävästä muutosprosessista, joten tila-nuolta edeltää harmaalla taustaksi merkitty prosessinuoli. Kuviossa 2 on pystyviivalla merkitty ajankohta, joka osuu siihen raja-arvoon, jolloin tila alkaa olla voimassa ja jolloin samalla päälauseen prosessi loppuu. *Kunnes*-lauseen tilan voimaantulo on rajaus päälauseen muuten rajaamattomalle prosessille. Prosesseja tarkastellaan taas rajatussa aikaikkunassa. Edeltävä ja seuraava asiointila eivät ole virkkeen aikarajauksessa tarkasteltavina, vaikka *kunnes*-lauseen kuvaama tila mitä todennäköisimmin jää voimaan.

Molemmat edellä kuvatut *kunnes*-yhdytlauseen tyypit (esim. 3–5, 6–8) ovat tavallisia, ja niitä voidaan kutsua prototyyppisiksi. Ne on helppo tulkita, eivätkä ne herätä kysymyksiä lauseiden tapahtumien aikasuhteista ja kestosta. Tällaisessa peruskäytössään *kunnes*-lause on yhdyslauseessa perinteisesti ajatellen kieliopillisesti alisteinen: se tuo mukanaan päälauseeseen rajaavan ehdon ja toimii siis kieliopillisesti päälauseensa adverbialina. Sen antama rajaava ehto voitaisiin syntaktisesti korvata (mutta ei toki koko merkityksen puolesta) yksi- tai muutamasanaisella keston adverbialilla, esimerkiksi *Jatkamme ilmaisia huomiseen (asti); jankuttaa samaa itsestäänselvyyttä pitkän aikaa*. Rajaava ehto on vain siksi kompleksinen, että sen tarkkaan kuvaamiseen vaaditaan lause. Rajaavan ehdon osallistujat eivät myöskään välttämättä ole niitä, jotka jo päälauseessa ovat esiintyneet, vaan rajaava ehto voi johtua jostakin päälauseen ulkopuolella olevasta vaikuttajasta, jota ei ole tarvinnut vielä mainitakaan:

- (9) || Maaherran tytär, vähän muuten sinun näköisesi, mennä pläjäytti minuun rakastumaan. *Kaikki meni hyvin kunnes ensimmäinen akka saapui Sakasta...* || Mies odottaa pelolla kuninkaan päätöstä siitä, rangaistaanko kaksinaimaisesta peräti pään menetyksellä. || (Kielipankki, Turun Sanomat 1999.)

skemaattisemmalla kuviolla, jossa kuvattaisiin se, mikä on kaikille tapauksille yhteistä. Yhteistä on päälauseen irresultatiivinen jatkumoluenta ja se, että *kunnes*-lause rajaa päälauseen. Kuvio olisi kenties samankaltainen kuin Herlinin (1998: 213) kuvaus kollokaatiosta *siihen asti kun*, siis |→ |-. Kuitenkin nähdäkseni spesifimpi kuvaaminen on tarpeen, sillä kaikkein skemaattisin kuvio peittäisi alleen tavallisten mutta selvästi tapahtumatyypeiltään toisistaan eroavien *kunnes*-virketapausten erot.

Esimerkissä 9 *kunnes*-lauseen toiminta on täysin riippumatonta päälauseen toiminnasta. *Kunnes*-lause tuo näyttämölle vielä mainitsemattoman esiintyjän (*ensimmäinen akka*). Lauseiden erillisiin toimijoihin liittyy myös se, että *kunnes*-virkkeen lauseiden välillä ei tarvitse olla myöskään kausaalista suhdetta, jossa päälauseen toiminta aiheuttaisi *kunnes*-lauseen prosessin, vaan lauseet voivat syyn ja seurauksen suhteen olla toisistaan riippumattomat.

Melko tavallista on varsinkin kuvion 2 kuvaamassa lausetyypissä (esim. 6–8), että päälauseen prosessia tarkoituksella jatketaan siihen saakka, että toinen tapahtuma on saatu aikaan, jolloin ensimmäinen voidaan lopettaa. Näin on esimerkiksi poliittisen uutisen uhkavaatimuksissa, joissa *kunnes*-lause on melko tavallinen (ks. esim. 6). Samankaltaisia ovat ruokaohjeet, joissa *kunnes* on myös tavallinen:

- (10) – – *Sekoita taikinaa voimakkaasti esim. puuhaarukalla, kunnes taikina irtoaa kattilan reunoista ja siitä muodostuu kiinteä pallo.*|| Vatkaa jäähtyneeseen taikinaan kananmuna sähkövatkaimella. Painele taikina piirakkavuon pohjalle ja reunoille tasaisesti.|| *Kuullota sienet ja sipuli teflonpannalla miedolla lämmöllä, kunnes sienistä irtoava neste on haihtunut.* Levitä seos taikinapohjalle. Vatkaa kevyesti maito ja kannanmuna. Mausta suolalla ja mustapippurilla. – – (Kielipankki, Karjalainen 1998.)

Ruokaohjeissa prosessien suhteeseen kuuluu se, että edeltävä prosessi aiheuttaa jälkimmäisen (toisin kuin yleensä *kunnes*-virkkeissä). Prosessikompleksi sisältää usein tarkasteltavan olion sisäisen muodonmuutoksen. Oliolle tehdään jotakin niin kauan, että olion muuttumisen myötä seuraa vaihe, jonka tapahtuminen samalla kertoo, että edellinen prosessi voidaan lopettaa ja siirtyä vaiheeseen, jonka seuraava virke kuvaa. Tällaisten prosessikompleksien kuvaaminen on ruokaohjeiden erikoispiirre, ja se on yhteydessä niiden ohjailevuuteen; ruokaohjeissa ohjataan tekemään toisiaan seuraavia prosesseja tietyn aikaa. Ruokaohje onkin yksi tekstilaji, johon edeltävän prosessin rajaava *kunnes* selvästi kuuluu.¹²

3 Eräät tilanmuutokset sekä iteratiiviset ja kielteiset päälauseet

Konjunktio *kunnes* voi yhdistää myös lauseita, joissa prosessien aspektuaalinen suhde ei ole yhtä selvä ja jotka sen vuoksi kuulostavat erikoisemmilta. Kun päälauseen prosessin jatkuvuus on kyseenalaista, *kunnes*-konjunktin terminatiivinen käyttö vaikeutuu. Päälauseen prosessin jatkuvuus on edellytys *kunnes*-konjunktin sanakirja- tai kieli-

12. Selvä syy-seuraus-suhde prosessien välillä on itse asiassa ruokaohjeen erikoisuus. Ruokaohje on *kunnes*-kontekstien joukossa myös melko vähän kertomuksellinen ja sikäläkin poikkeava. Myös ruokaohje muuttuisi narratiivisemmaksi, jos teksti ei olisi imperatiivin yksikön 2. persoonan muodossa (vanhemmissa ruokaohjeissa tapaa passiivin indikatiivia) ja tempus olisi vielä imperfekti, esim. *Sekoitettiin taikinaa voimakkaasti, kunnes taikina irtosi kattilan reunoista*. Tällainen lause kattaa jo minikertomuksen kriteerit: kertomuksen ei tarvitse olla erityisen poeettinen, vaan arki on täynnä pieniä kertomuksia (ks. Abbott 2009).

oppimerkityksen mukaiselle käytölle. Tässä alaluvussa kuvaan kolmea tapausta, joissa päälauseen irresultatiivisuus ei ole selvää: kvasipunktuaalisia päälauseen prosesseja, ite-ratiivisen luennan saavia päälauseen prosesseja sekä kielteisiä päälauseita.

Yksi esimerkki lauseista, joissa päälauseen irresultatiivinen aspekti ei ole täysin selvä, ovat lauseet, joiden verbit kuvaavat eräitä tilanmuutosprosesseja, joita voisi kutsua aspektiltaan vaikkapa kvasipunktuaalisiksi. Näiden lauseiden verbit kuvaavat ikään kuin yhden resultatiivisen, kestoltaan lyhyen muutos- tai aiheuttamistapahtuman, mutta niiden kattamaan merkitykseen kuuluu ainakin tulkintamahdollisuutena myös tuota varsinaista muutostapahtumaa seuraava tila. Tällaisia verbejä ovat ainakin eräät spatiaalisen sijainnin muutosta kuvaavat verbit, olotilanmuutosverbit ja kausatiivit eli tilan muutoksen aiheuttamisverbit.¹³ Päälauseessa tällaiset kvasipunktuaaliset prosessit eivät olekaan ”todellisia” poikkeuksia irresultatiivisuusvaatimuksesta, vaan pikemmin säännönmukainen oma tyyppinsä.

Koska verbien merkitys on senkaltainen, että punktuaalista muutos- tai muuttamistapahtumaa seuraa muuttunut, pysyvä tila, voi verbin käytössä korostua kumpi tahansa, joko muutostapahtuma tai muuttunut tila. Tulkinta saattaa olla retrospektiivinen niin, että vasta verbiä seuraava konteksti herättää jommankumman merkityksen, jolloin tarkentuu, onko huomio ennen kaikkea itse muutoksessa vai siinä, että muutosta seuraa pysyvä tila. (Vrt. Leino 1991: 154–155.) Verbien kuvaamien prosessien keston ulottuvuus tulee näin merkityksen vaikutusalaan vasta viiveellä:

- (11) || Presidentti Saddam Husseinin johtaman istunnon jälkeen julkaistussa tiedonannossa sanottiin, että yhteistyö *Unscomin kanssa jäädytetään, kunnes asetarkastusryhmän kokoonpanoa ja hallintoa muutetaan Irakin ehdottamalla tavalla.* || (Kielipankki, Turun Sanomat 1998.)
- (12) || Näillä näkymin poikien ja isän tapaaminen toteutuu joskus ensi viikolla. *Alexander ja Jonathan sijoitetaan San Josen perheoikeuden osoittamaan sijaiskotiin, kunnes oikeus päättää huoltajuudesta.* || (Kielipankki, Keski-suomalainen 1999.)
- (13) Terveyslautakunta oli asumiskiellon tarpeellisuudesta yksimielinen. || *Kolme muuttamaan joutuvaa perhettä saavat kaupungilta väliaikaiset asunnot, kunnes Jyskyntie 4:n talot korjataan.* (Kielipankki, Karjalainen 1991.)

Esimerkeistä 11–13 huomataan, että päälauseiden objektit ovat resultatiivisuutta osoittavaa akkusatiivissa (esim. 11 *yhteistyö*, esim. 12 *Alexander ja Jonathan*, esim. 13 *asunnot*). Prosessin irresultatiivisuus vaatisi merkitsemistä objektin partitiivisijalla (esim. Vilkkuna 2000: 120–125).¹⁴ Objektien sijan perusteella lauseet ovat selvästi resultatiivisia, eli pää-

13. Ns. kausatiivisista verbijohdoksista eli aiheutusverbeistä (esimerkeissä mm. *keskeyttää, jäädyttää, sijoittaa*) ks. esim. Hakulinen 1968: 228.

14. Objektin sijamerkitään kytkeytyy prosessin resultatiivisuuden lisäksi myös objektin kvantiteetin määrällisyys, mutta toisaalta kvantiteetti on määräinen juuri siksi, että prosessi on loppuunsaatettu (jolloin objektin kvantiteetti tiedetään) (ks. Huomo 2005; Leino 1991).

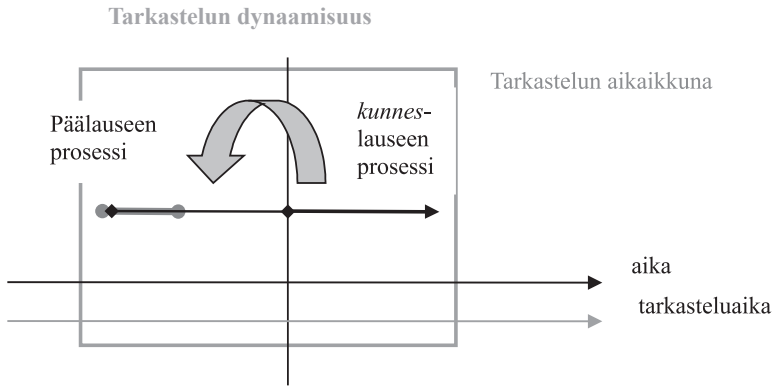
lauseen prosessi on siis näennäisesti loppuun saatettu. Kuitenkin seurauksena on irresultatiivinen tila, jonka vasta *kunnes*-lause rajaa. Esimerkiksi esimerkissä 13 verbin *saada* kuvaama rajattu prosessi saa omistamiseen tai hallussapitoon liittyvän keston vasta sen myötä, että *kunnes*-lause *kunnes Jyskyntie 4:n talot korjataan* osoittaakin sen päättyvän vasta myöhemmin: tulkinta elää virkkeen prosessoinnin ajan aktuaalisessa tarkastelun aikaikkunassa, ja konjunktion *kunnes* käyttö nostaa jatkuvan keston aspektin tarkasteltavaksi. Myös määre *väliaikaiset* virittää osaltaan päälauseen prosessin aikakytkökset.

Yhteistä kaksikasvoisille ”kvasipunktuaalisille verbeille” on tilanmuutoksen kuvaaminen. Tila on sijainti, konkreettinen tai abstrakti paikka (metaforinen lokaatio), jossa tapahtuu muutos, siirtyminen toiseen ”sijaintiin”.¹⁵ Staattinen tilassa oleminen voidaan ymmärtää laajasti: tila voi olla yhtä hyvin spatiaalinen (olion sijaintipaikka), fyysikaalinen (esimerkiksi aineen olomuoto), abstrakti (muun muassa erilaiset olotilat) kuin sovinnonvarainenkin (esimerkiksi sosiaalinen status). Tällaisesta olopaikasta tapahtuu liike toiseen olopaikkaan, jossa sijainti jää voimaan. Lisäksi tilanmuutos voi olla omavoimainen tai aiheutettu. Ajallisuuden suhteen näitä kaksikasvoisia verbejä aineistossani ovat (myös) spatiaalista sijainninmuutosta tai -muuttamista kuvaavat *lähteä*, *joutua* ja *sijoittaa*. Verbit *jäää* (*pois*), *estää* ja *saada* ovat astetta abstraktimpia ja myös monitulkintaisia; niitä voidaan käyttää paitsi spatiaalisessa merkityksessä tai varsin konkreettisesta omistus- tai hallintasuhteen muutoksesta (*saada*-verbi) myös vielä useammin abstraktisti. Temporaalista tilanmuutosta kuvaavat aineistossa *alkaa*, *aloittaa*, *keskeyttää*, *lykätä* ja *lopettaa*. ”Kvasipunktuaalisia” puhe- tai mentaaliverbejä on aineistossani *sopia*. Muunlaista tilanmuutosta kuvaavat *jäädyttää*, *rauhhoittua*, *tulla* (*joksikin*) ja *vaipua äänettömyyteen*. Vaikka nämä aineiston verbit voivat kuvata itse muuttumisen hetkeä, joka on punktuaalinen tapahtuma, niiden merkitykseen sisältyy se, että uusi tila jää voimaan. *Keskeyttää* siis implikoi sen, että seuraa tila, jossa ollaan ei-toiminnassa, *saada*, että jokin on *saamisen* jälkeen jonkun hallussa, *lähteä* sen, että ollaan poissa edellisestä paikasta, *jäädyttää* sen, että jokin on jäässä ja niin edelleen. Tämä voimassa oleva tila on puolestaan irresultatiivinen, eli se voidaan rajata. Näin näennäisesti resultatiivinen ”punktuaalinenkin” prosessi voi olla edelleen käynnissä, kunnes *kunnes*-lauseessa kuvattu prosessi keskeyttää sen. Kuten jo totesin, *kunnes* itse asiassa nostaa verbien tämän merkityksen kohosteiseksi omalla rajaavalla merkityksellään. Lauseiden keston ulottuvuus ja samalla temporaalinen sitoutuneisuus on siinä mielessä retrospektiivista.¹⁶

15. Tässä kohtaa termien päällekkäisyys on valitettavaa: ”tila” on paitsi eräänlainen statiivinen prosessityyppi (ks. ISK 2004: § 1501–1502) myös spatiaalinen tai abstrakti sijaintipaikka. Tila sijaintipaikkana ilmenee mm. suomen sijajärjestelmässä ja sen pitävyydessä eri kognitiivisilla alueilla ja esimerkiksi *tulla*, *olla* ja *mennä* -verbien keskinäisenä symmetriana alueesta riippumatta. (Ks. Jääskeläinen 2012.) Tila on siis myös konkreettinen tai metaforinen lokaatio, joka vaihtuu eri alueiden muutos-tapahtumassa. Konkreettinen spatiaalinen liike – siirtyminen tilasta eli lokaatiosta toiseen – on erään lajin muutosta. Muutoksia taas muilla kuin spatiaalisilla alueilla kutsutaan esim. juuri *tilanmuutoksiksi*. Aspektitermi ”tila” ja sijaintitermi ”tila” ovat tietenkin metonymisessä suhteessa toisiinsa. Aspektin ”tila” saa motivaationsa siitä, että lokaatiossa, ”tilassa”, pysytään eikä muutosta (liikkumista, siirtymistä) lokaatioiden välillä tapahdu.

16. Verbi *alkaa* on paraatiesimerkki tämänlaisista verbeistä. Itse alkamistapahtuma on jopa punktuaalinen, mutta se implikoi aina samalla aloitetun jatkumista ja käynnissä oloa: ”Seuraavassa vaiheessa *alkoi näyttää siltä, että työstä ei tule mitään, kunnes tänä keväänä saatiin tuloksia, jotka osoittavat, että*

”Kvasipunktuaalisen” *kunnes*-virkkeen tyyppin voisi kuvata seuraavasti (kuvio 3):



Kuvio 3.
”Kvasipunktuaalisen” *kunnes*-virkkeen prosessien suhde.

Kuvio 3 on täsmennetty kuvio aiemmista kuvioista 1 ja 2. Merkintä ”tarkastelun dynaamisuus” muistuttaa siitä, että kieli ja tulkinta tapahtuvat ajassa. Prosessointi- tai tarkastelu-aika on se aktuaalinen aika, joka ilmauksen tuottamiseen, kuulemiseen ja ymmärtämiseen todella kuluu, kun kieli muodostuu ja avautuu tarkasteltavaksi (esim. Langacker 2008a: 528–529, 2011; Leino 1993: 187–192). Kuviossa 3 päälauseen prosessin kuvauksena on kaksi vaihtoehtoista nuolta: joko pallopäinen punktuaalista resultatiivista prosessia kuvaava nuoli tai irresultatiivista tilaa kuvaava vinoneliönuoli. Irresultatiivinen luenta on välttämätön, jotta *kunnes*-lause voi rajata päälauseen prosessin. Harmaa kaarinuoli kuvaa sitä, miten päälauseen luenta elää: vasta *kunnes*-lause määrittää prosessin lopulta tilaksi eikä resultatiiviseksi punktuaaliseksi prosessiksi.

Toinen *kunnes*-yhdytlauseen tyyppi, jossa päälause on erikoisemmalla tavalla irresultatiivinen, on iteratiiviseksi eli toistuvaksi luettava päälause. Toisinaan päälause kuvaa resultatiivisen ja lyhyen prosessin eikä siksi sopisi *kunnes*-lauseen päälauseeksi, mutta resultatiivisen tapahtuman toistuminen monta kertaa eli iteratiivisuus tekee siitä kelvollisen päälauseeseen.¹⁷ Tällaisia iteratiivisia *kunnes*-lauseen päälauseita on myös aineistossa:

tehokalastuksella on ollut vaikutusta veden laatuun.” (Kielipankki, Aamulehti 1995.) Kun *alkaa* näyttää, sen jälkeen näyttää (sillä sitähän *alkaa* merkitsee). Toisaalta *alkaa*-verbillä on myös merkityksiä, joissa juuri alkamisen punktuaalinen tapahtuma on merkittävä eikä niinkään jatko, mutta ne tuntuvat jopa epätavallisemmilta kuin alkamisen ”kvasipunktuaaliset” käytöt.

17. Iteratiivisuus on irresultatiivisuuden alatyyppejä. Ajatellaan vaikkapa tapahtumaa *pudota maahan*. Se on tietysti resultatiivinen, lopun saava. Mutta jos maahan pudotaan monta kertaa (esim. ilmaistuna verbijohdoksella *putoilla maahan*), tapahtuminen muuttuu toistuvuuden vuoksi sisäiseltä aspektiltaan erilaiseksi, jatkuvaksi ja irresultatiiviseksi. Resultatiivisen prosessin toistuvuuden ja imperfektiivisen aspektin suhde on analoginen jaottoman nominin monikollisuudelle. Yksi *auto* (jaoton olio) on tietysti jaoton, mutta kun *autoja* on paljon, ne muodostavatkin jaollisen joukon (ks. Langacker 1987: 189–213; Leino 1993: 78–79). Aivan samaan tapaan jaottomat tapahtumat, esimerkiksi punktuaaliset prosessit, muodostavat toistuessaan jaollisen joukon, mikä näyttäytyy iteratiivisena irresultatiivisuutena.

- (14) || Harry pääsee idästä ostetun monikärkiohjuksen taistelukärkien jäljille. Ne on ostanut verinen terroristiryhmä Punainen Jihad.|| ***Se aikoo räjäyttää yhden ydinkärjen autiolla saarella näyttönä voimastaan, ja loput kolme viikottain USA:n suurkaupungeissa, kunnes heidän vaatimuksiinsa suostutaan.***|| (Kielipankki, Hyvinkään Sanomat 1994.)
- (15) ||A|| ***Tirkkonen tuskaili aikansa lumitöissä ja sai selkänsä kipeäksi, kunnes ryhtyi pohtimaan, onko lunta työnnettävä aina verenmaku suussa vai voiko saman asian tehdä helpommin ja yksinkertaisemmin.***|| (Kielipankki, Karjalainen 1997.)

Esimerkki 14 on mahdollisimman yksiselitteinen tapaus iteratiivisuudesta. Päälause on tiukasti luettuna resultatiivinen (objektit *yhden ydinkärjen* ja *loput kolme* ovat resultatiivisessa muodossa), mutta koska sama tapahtuma toistuu useamman kerran (adverbi *viikottain*), luenta on iteratiivisena irresultatiivinen, ja näin tapahtuminen voidaan lopettaa *kunnes*-lauseella. Esimerkki 15 on samoin resultatiivinen (prosessi *sai selkänsä kipeäksi* on resultatiivinen mitä suurimmassa määrin), mutta antautuu iteratiivis-irresultatiiviseen luentaan muun muassa määreiden *aikansa* ja myöhemmän *aina* ansiosta, jotka voivat liittyä myös toisteisen tapahtuman keston: lumenluonti ja selän kipeytyminen tapahtuvat monta kertaa, mitä jatkuu, *kunnes* tulee muutos. Iteratiivisuutta ei tarvitse kuvata omalla kuviollaan: aikaisempiin kuvioihin voitaisiin vain muuttaa päälauseen prosessinuoli koostuvaksi useammista prosesseista, joiden yhteishahmo on jatkuva.

Vielä yksi harvinaisempi päälauseen tapaus voidaan ottaa esille: kielteiset päälauseet. Kielteinen päälause kuulostaa *kunnes*-virkkeessä erikoiselta, ja kielteiset päälauseet ovatkin harvinaisia *kunnes*-lauseen kanssa, mutta eivät aineiston perusteella mahdottomia. Toisaalta Penttilä (1957: 562) toteaa *kunnes*-konjunktion polarisuudesta (tosin tarkoitukseltaan epäselvästi) ”*kunnes* (vain myönt. yhteydessä)”. Kielteisen päälauseen omituisuus johtuu samasta kuin iteratiivisten ja kvasipunktuaalisten päälauseiden: sen kuvaama prosessi ei vaikuta siltä, että se voisi jatkua aina *kunnes*-lauseen kuvaamaan prosessiin asti. Kielteisten päälauseiden jatkuvuus on kyseenalaista, koska jotakin merkityksen mukaan ei ole (ellei kyseessä ole selvä tila). Yleensä parempi konjunktio kielteisten päälauseiden kanssa olisikin (*ei ennen kuin*). Niinpä lause *Martti ei tule kotiin kunnes siivoan* on outo, mutta *Martti ei tule kotiin ennen kuin siivoan* on aivan kelvollinen.¹⁸ Kuitenkin se, mikä jatkuu *kunnes*-lauseen kuvaamaan prosessiin asti, on juuri tila, jossa jotakin ei tapahdu, toistuvasti (iteratiivisen toiminnan kielteisyyss) tai koko ajan (duratiivisen prosessin tai tilan kielteisyyss), ja tuollainen tila voi hyvin olla voimassa. Konjunktio *kunnes* korostaa, että muutos edeltävään tilaan nähden todella tapahtuu:

18. Varsinaiseen aineistoon kuulumattoman mutta kielteisestä päälauseesta hyvän esimerkin olen kirjoittanut muistiin erään opiskelijan opinnäytetyön tiivistelmästä: *Helvi Hämäläinen ei nauttinut merkittävää arvostusta, kunnes hänen runokokoelmansa Sukupolveni unta sai Finlandia-palkinnon vuonna 1988*. Tässä esimerkissä *kunnes* ei kuulosta huonolta päälauseen kielteisyydestä huolimatta, koska prosessi *ei nauttinut merkittävää arvostusta* on niin selvästi rajaamaton tila.

- (16) || EU:n yhdentymisvauhti kiihtyi entisestään. Markatkin muuttuivat euroiksi, ja kuuden maan yhteistyöstä alkanut EU paisutti jäsenmääräänsä yli nelinkertaiseksi. **Eikä kansalaisilta kehityksestä asiaa juuri kysely – kunnes nyt Ranskan ja Hollannin kansanäänestyksissä.**|| Kansanäänestysten ajankohdat olivat epäsuotuisat siksikin, että Ranskassa ja Hollannissa synkät työttömyysluvut kalvoivat kansalaisia ja hallitukset olivat epäsuosiossa. || (Internet, Helsingin Sanomien arkisto.)
- (17) || Lentoyhtiön työntekijöitä valitsevan komitean mielestä **uusilta lentoemänniltä ja stuerteilta ei voida entiseen tapaan edellyttää erinomaista ulkonäköä, ainakaan kunnes se voidaan määritellä objektiivisesti.** || (Kielipankki, Helsingin Sanomat 1995.)

Esimerkissä 16 *kunnes*-lause on liitetty päälauseeseen kuin lisäkkeenä, poikkeuksena edeltävästä säännöstä. Temporaalisuus on kuitenkin mukana: tapahtunut muutos sijoittuu ajallisesti myöhemmäksi kuin edeltävä tila. Esimerkissä 17 modaalisuus (molempien lauseiden *voida*-verbi) tekee kielteisen päälauseen paremmaksi, mutta silti 17 on niitä esimerkkejä, joissa *ennen kuin* tuntuisi paremmalta: *ei voida edellyttää erinomaista ulkonäköä ennen kuin se voidaan määritellä objektiivisesti* olisi luontevampi. Näissä esimerkeissä herättääkin huomiota se, että *kunnes*-lause ei liity päälauseeseen aivan suoraan: ennen sitä tarvitaan jokin, vähintään retorinen poikkeama, joka mahdollistaa suunnan muutoksen. Virkkeessä 16 retorinen lisäväline on tauottava ajatusviiva, esimerkissä 17 lievennin *ainakaan*.¹⁹

Kolmannen infinitiivin abessiivi (MATTA-infinitiivi) on mielenkiintoinen aspektin ja samalla *kunnes*-lauseen kannalta. Aktiivista kielteistä tekemistä kuvaavan päälauseen *olla/jättää* V-MATTA -rakenteen kanssa *kunnes*-konjunktio sopii, ja konjunktio *ennen kuin* lauseiden välissä tuottaisi aivan toisen merkityksen:

- (18) Sopimuksen mukaan kuivahkon kankaan kuviolla aloitettu männikön väljennyshakkuu tehdään loppuun miestyönä jäljellä olevalla noin kymmenen hehtaarin alueella. Sen sijaan *noin 10 hehtaarin kuviolle suunniteltu uudistushakkuu jätetään tekemättä kunnes kuvion perusteellinen luontokartoitus on tehty*. Ennen luontokartoituksen aloittamista sovitaan asiaan liittyvistä yksityiskohdista tarkemmin metsätalouden ja luonnonsuojelun kesken. (Kielipankki, Keski-suomalainen 1999.)

19. *Kunnes* ja (*ei*) *ennen kuin* eivät ole samanmerkityksiset. Terminatiivisena *kunnes* usein ilmaisee, että sen rajaama prosessi todella loppuu, jolloin sen vastakohta väistämättä alkaa. Niinpä *Martti ei tule kotiin, kunnes siivoan* merkitsee, että siivoamisen jälkeen *Martti* todella tulee kotiin, toisin kuin *Martti ei tule kotiin ennen kuin siivoan*, joka vain implikoi muutoksen. Arvelen, että kielteiset *kunnes*-virkkeen päälauseet ovat yleistymässä. Niiden yleistymistä edesauttavat tämä merkitysero, jota joskus korostetaan, sekä *kunnes*-konjunktion muu narratiivis-retorinen käyttö. Tässä Yle Areenan TV-ohjelman esittelytekstissä toteutuvat molemmat motivoijat: *Elämä pelissä*. [Otsikko] *Sherlock on kylästynyt, uusi rikoskaan ei juuri stimuloi. Kunnes hänet imaistaan mukaan kissa-ja-hiiri-leikkiin, joka tarjoaa vaaroja korkein kertoimin. Onko Sherlockista voittajaksi?* (<http://areena.yle.fi/tv/1111725>, kerätty 5.8.2012.)

Esimerkin 18 *tekemättä jättäminen* on dynaamista, rajaamatonta tekemistä, joka voi jatkua johonkin rajakohtaan saakka, jolloin se loppuu (ja *tehdään*). Yleensä kielteisiin päälauseisiin *kunnes*-konjunktiota paremmin sopiva konjunktio *ennen kuin* ei sopisi lauseen merkitykseen. Virke *Suunniteltu uudishakkuu jätetään tekemättä ennen kuin kuvion perusteellinen luontokartoitus on tehty* voisi merkitä, että luontokartoitus jätetään kokonaan tekemättä ennen mainittua ajankohtaa, eikä merkitys ole sama. *Jättäminen V-MATTA* onkin itse asiassa eräänlaista aktiivista tekemistä ja tällaisen rakenteen lause myönteinen. Se voidaan myös kieltää (esimerkiksi *Tänään en jätä menemättä ulos*). Rakenne *jättää V-MATTA* on kaksikasvoinen, kuten kvasipunktuaaliset verbit: toisaalta teko voi alkaa punktuaalisesti mutta samalla sen aikaansaama toiminta jatkuu rajaamattomana.

4 Merkitysvivahteita: ääriarvon saavuttaminen, kontrastointi ja ajallinen kytkös

Konjunktion *kunnes* perusmerkitys on terminatiivinen 'siihen saakka kun'. Edellä tuli esille myös merkitysläheisyys konjunktioparille '(ei) ennen kuin' eräissä, varsinkin kielteisissä käytöissä. Merkityksessä on oleellista kahden prosessin ajallinen toisiaan seuraavuus ja sen asettama hieman toisenlainen rajausta vain prosessien järjestyksen eikä keston suhteen. Perusmerkitykseen 'siihen saakka kun' liittyy myös vivahteita, joita käsittelemme tarkemmin tässä luvussa. Näitä vivahteita ovat päälauseessa kuvattu kulminoituminen, kontrastoiva käyttö ja käyttö, jossa varsinainen terminatiivisuus hiipuu ajallisen kytköksen korostuessa. 'Siihen saakka kun' voi merkitä jonkin lauseessa asetetun, tärkeäksi koetun rajakohdan saavuttamista (esimerkit 6–8). Rajakohta voidaan kuitenkin saavuttaa myös ilman, että käynnissä oleva prosessi todella lakkaa:

- (19) Ei siis muu auttanut, waan lähdettiin wesille, waikka monet, yksin rowastikin, heitä esteliwät lähtemästä nähtäwään waaraan. *Tuulen wihuri kiidätti wenhettä hirmuisella wauhdilla, kunnes oltiin jo aawalla selällä.* "Krats," pani purjepuu ja silloin oli wenhe wettä täynnä, Meneminen päättyi siihen. (Historiallinen sanomalehtikirjasto, 04.04.1884 Karjalatar no 14B.)

Esimerkissä 19 lausekontekstin asettama rajakohta on veneen aavalle selälle pääsemisen. Ollaan *jo* siellä, mutta päälauseen prosessi, *kiidättäminen*, jatkuu vielä (tosin vain hetken, kuten paljastuu). Kuljettaessa liikkuminen tapahtuu ajassa. Ajassa ehditään kulkea jokin matka, joka kuljettaa jonnekin *asti*. Näin spatiaalinen jatkumon rajausta osuu yksiiin rajatun ajanhetken kanssa. (Ks. myös Päiviö 2007: 59–94.) Esimerkissä 19 näyttäytyykin se, miten *kunnes*-lausetta käytetään myös miljöön kuvaamiseen. Kysymyksessä on siis myös kerronnan ratkaisu, spatiaalisen maiseman avaaminen kertomuksessa tapahtumien ja liikkumisen myötä.

Samaan tapaan prosessi rajautuu paitsi ajallisesti myös spatiaalisesti ja nimenomaan kulkijalle vähittäisesti avautuvan näyttämön suhteen silloin, kun *kunnes*-konjunktio esiintyy kulkuohjeissa, esimerkiksi *Kävele eteenpäin, kunnes tulet kirkon kohdalle*. Konjunktio *kunnes* on nykysuomessa merkitykseltään temporaalinen, mutta pelkäs-

tään kulkuohjeiden perusteella se voitaisiin yhtä hyvin käsittää spatiaaliseksi ja merkitys voisi olla 'Kävele eteenpäin kirkolle saakka.' Tällaisissa konteksteissa näkyy sellainen spatiaalisen ja temporaalisen merkityksen päällekkäisyys, jonka ansiosta *kunnes*-konjunktion alkuperäisestä spatiaalisesta merkityksestä onkin voinut kehittyä temporaalinen: ajan voi mitata kuljettuna matkana.

Joskus merkitykseen 'siihen saakka kun' kuuluu dynaamisen prosessin kulminoituminen. Päälauseen prosessi jatkuu ja jatkuu johonkin ääriarvoon asti, johon pääseminen esitetään väistämättömänä käännekohtana. Tätä voisi kutsua musiikista lainaten *crescendo*-ilmiöksi ('voimistuen'). Päälauseen jatkumo suuntautuu paitsi ajallisesti eteenpäin myös määrän lisääntymiseen. Näin on seuraavissa esimerkeissä (ks. myös esim. 8 ja 19):

- (20) || TUSKIN kukaan olisi ollut varsinaisesti yllättynyt siitä, että *huonot uutiset Etelä-Afrikasta olisivat muuttuneet aikaa myöten yhä huonommiksi*, kunnes edessä olisi ollut täysi sekasorto, viisi miljoonaa valkoista vastaan kymmeniä miljoonia mustia.|| (Kielipankki, Kaleva 1998–1999.)
- (21) || Veljen tarina on klassisin kaikista: *voimakkaan isän alle sortuvan herkün pojan tarina. Se alkaa anteeksipyyntöistä, päättyy sairaalaan ja vankilaan* kunnes Mikaelista tulee juuri se, joka hänestä on aina sanottu tulevan: äidin rahoilla elävä ei-mikään.|| (Kielipankki, Aamulehti 1999.)

Esimerkeissä 20–21 nähdään *crescendo*-ilmiö, joka johtaa ääripisteeseen: esimerkissä 20 tilanteen jatkuva huononeminen johtaa sekasortoon, ja esimerkissä 21 useamassa lauseessa kuvattu henkilökohtainen kehityskulku vie persoonan murtumiseen. *Crescendomaisessa* kuvauksessa tapahtumat esitetään dramaattisina ja juonellisina niin, että tapahtumaketjuun kirjoitetaan kulminoituva juoni. Kyseessä on kerronnallinen, luettavuutta luova ratkaisu: tapahtumiin, jotka voisi kuvata toisinkin, kirjoitetaan tarinaa, jolla on käänteensä. Toisin kuin aikaisemmissa tapauksissa päälauseen prosessi ei välttämättä lopu ääriarvon saavuttamiseen vaan voinee edelleen jatkuakin; ääriarvo on pikemmin retorisen vaikutelman vuoksi luotu etappi kuin absoluuttinen rajaus. Tällaisessa virkkeessä *kunnes*-lause tuntuu itsenäisemmältä eikä sen hahmo ole samalla tavalla päälauseen hallitsema kuin rajaavammissa tyypeissä. *Kunnes*-lauseen itsenäisyyttä lisää sen kerronnallinen merkittävyys. (Vrt. Declerk 1996: 222–226; Herlin 1998: 88–91.)

Konjunktiolla *kunnes* näyttää olevan myös kontrastiivisävyistä käyttöä (ks. Herlin 1998: 146–166). Sen avulla voidaan verrata kahta vastakohtaista tilannetta toisiinsa. Toinen on ajallisesti aikaisempi, ja se vertautuu ajallisesti myöhempään vastakohtaansa. Ehkä voisi puhua temporaalisesta kontrastoimisesta, jossa kehitystä tai laatua yleensä voidaan tarkastella ja vertailla niin, että vertailuasteikko suhteutuu ajankulkuun:

- (22) || Vaikeuksia riitti. En oikein löytänyt ratkaisua muuttuviin oloihin. *Pelin puolivälissä pelasin tovin hyvin, kunnes taas lopussa oli vaikeuksia*, Koivuniemi päivitteli.|| (Kielipankki, Demari 2000.)

- (23) || Kuolemaantuomittu pitäytyy haastavasta sisällöstään huolimatta matalassa profiilissa ja eläytyvissä näyttelijäsuorituksissa. *Filmin intiimi realismi poikkeaa edukseen tavanomaisesta teeskentelystä kunnes vihdoin lipsuu viimeisissä kohtauksissa kyyneliä hersyttävään hymistelyyn.* Kesto noin 118 minuuttia.|| (Kielipankki, Turun Sanomat 1999.)

Kontrastoivissa esimerkeissä esitetään kaksi vastakohtaista tilaa: esimerkissä 22 pelin kulkeminen hyvin ja toisaalta vaikeudet pelin lopussa, ja esimerkissä 23 elokuvan hyvällä tavalla poikkeava alku ja toisaalta sen lipsuva loppu. Kontrastoivat esimerkit 22–23 ovat samalla terminatiivisia. Vertailuun kuuluu, että ensin kuvattu loppuu sen vastakohtaan koittaessa. Vertailun suhteuttaminen ajankuluun ja tarkasteltavan tapahtuman tai olion (esim. 23 *filmin*) aikaulottuvuus tulevat ilmi juuri *kunnes*-konjunktion myötä. Myös *mutta* olisi kontrastiivisena konjunktiona esimerkeissä mahdollinen, mutta sillä ei ole *kunnes*-konjunktion temporaalista eikä terminatiivista merkitystä. Nämäkin esimerkit ovat siten narratiivissävyisiä: *kunnes* luo kertomuksellisuutta ja liittyy kertojan ratkaisuihin, siihen, miten asia tarjoillaan lukijalle pikku tarinana, jossa tapahtuu muutos ajassa.

Silloinkin kun *kunnes* on kontrastoiva tai liittyy asteen ilmaisemiseen, se on kuitenkin aina myös temporaalinen. Konjunktion *kunnes* perusmerkityksen mukainen terminatiivisuus voi sen sijaan jossain määrin väistyä, mitä jo eräät aikaisemmat esimerkit vihjasivat. Kerronta sen käytöissä on temporaalisesti ikonista. Aikaisempi prosessi virkkeessä edeltää ajallisesti virkkeessä myöhemmin kuvattua. Ajallisesti toisiaan seuraavien tapahtumien kuvaaminen on niin leimallista *kunnes*-konjunktion käytöille, että joskus varsinainen terminatiivisuus hiipuu. Niinpä *kunnes*-konjunktio voi esiintyä vain melko väljänä ajallisen kytköksen merkkinä, hieman samaan tapaan kuin konnektiivi *sitten*. Kuitenkin sillä on samalla omaa retorista tehoaan, sillä terminatiivinen luenta on aina mahdollista saada esille. Hiipuneimmillaan *kunnes*-konjunktilla on lievästi kontrastoiva, kytkevä merkitys 'mutta sitten' tai jopa vain 'sitten': se tuo esille toisaalta odottamattomuuden, kontrastin edeltävään, ja toisaalta temporaalisuuden.

- (24) <|J> Turkistarhaaja Eero Joensuu panee autonsa avaimenperän häkin kylkeen. Eläin lähestyy varovaisen uteliaana. Yhtäkkiä se työntää terävät kynnsensä häkin seinän aukoista ja nappaa kiinni avaimenperään. Häntä heiluu. *Eläin leikkii kuin palloa tavoitteleva kissa.*|| *Kunnes se poistuu yhtä nopeasti palatakseen heti kohta takaisin.*|| Häkit ovat kuin minkkitarhalla ainakin. Lankahäkkejä, joiden kyljessä on pieni puinen pesä, minne soopeli pujahtaa välillä piiloon.|| (Kielipankki, Kaleva 1998–1999.)

Esimerkissä 24 kuvataan soopelin leikkiä. Konjunktio *kunnes* kytkee leikkimistä kuvaavat lauseet toisiinsa melko erikoisesti ja jopa aloittaen uuden kappaleen. *kunnes* voidaan lukea terminatiivisesti, mutta yhtä hyvin paikalle sopisi muukin konjunktio tai ajallinen kytkös, esimerkiksi *sitten*, *kohta* tai *äkkiä*. Muutamassa esimerkissä edellä on nähty jo viitteitä *kunnes*-konjunktion narratiivisen käänteen merkitsemisen tehtävästä:

kunnes-konjunktion selvemmin narratiivisessa käytössä terminatiivisuus puuttuu tai ei sitoudu vain päälauseeseen ja *kunnes* on ennen kaikkea indeksinä kertomuksen tärkeän muutoksen ennakoimisesta. Kuvaan seuraavaksi konjunktion narratiivista käyttöä ja sen erityistapauksena urheilu-uutisen *kunnes*-lausetta.

5 Narratiivinen *kunnes*

Kunnes-virkkeen paikka on tyypillisimmillään kertomuksessa tai erityyppisiin teksteihin sijoittuvissa narratiivijaksoissa. Kertomus (engl. *narrative*) voidaan määritellä yksinkertaisimmillaan ”yhden tapahtuman (*event*) tai tapahtumasarjan kuvaukseksi” (Abbott 2009: 12). Tyypillisesti kertomukseen kuuluu kuitenkin yhtä enemmän tapahtuman kuvauksia. Osa tutkijoista vaatiikin vähintään kaksi tapahtumaa, jotta kyseessä olisi kertomus, ja tapahtumien pitäisi myös liittyä kausaalisesti toisiinsa. (Mts. 12–13 ja siinä mainitut lähteet.)²⁰ Pieni kertomus voi hyvin sijoittua muuhun toimintaan, esimerkiksi esimerkkitapahtumaksi argumentoinnin oheen tai evaluoivaan kuvailuun, kuten esimerkiksi 25, jossa henkilökuvaa tehtäessä henkilölle annettuja luonnehdintoja (lihavoitu) todennetaan esimerkkitertomuksella (kursivoitu):

- (25) || **Rehn on joukkueurheilija ja mutkaton, sisukas ihminen.** *Puolustusministerinä hän loikkasi torille, jossa mielenosoittajat vastustivat hornetteja. Rehn puolusti päätöstään vimmatusti, kunnes torin isänmaalliset puliukot huusivat Hyvä Ellu.* || (Kielipankki, Aamulehti 1999.)

Ikonisesti toisiaan ajallisesti seuraavien tapahtumien kuvaaminen on prototyyppistä juuri kertomukselle, ja yleensä kertomukseen kuuluu myös ajassa tapahtuva muutos, joka tekee kertomisesta mielekkään, niin kuin esimerkiksi 25 puliukkojen kääntymisen Rehnin puolelle. Monesti tarinallisia muutoksia kuvataankin *kunnes*-virkkeessä. Terminatiivinen *kunnes* lopettaa yhden prosessin ja aloittaa samalla toisen. Niinpä *kunnes* on narratiivisuuden ytimessä: se on yhtä aikaa lopettava ja aloittava.

Kuitenkaan sijoittuminen narratiivijaksoon ei ole varsinaisesti se, mitä tarkoitan *kunnes*-konjunktion ”narratiivisella” käytöllä. *kunnes* on toisinaan käytöissä, jotka ovat varsin erilaisia kuin sen perustapaukset. Näiden tapausten nimitys narratiivinen *kunnes* kertoo siitä, että tällainen *kunnes* sijoittuu kertomukseen ja että sillä ennen kaikkea rakennetaan kertomusta.²¹ Jo eräissä edeltävissä esimerkeissä on ollut nähtävissä,

20. Abbottin (2009: 12–13) mukaan kertomukseksi (*narrative*) ei kuitenkaan riitä kuvaus, kuten *Koirallani on kirppuja*, mutta jo yksikin tapahtuma riittää. Niinpä *Koiraani puri kirppu* on jo kertomus. Abbott ei kuitenkaan pohdi kertomusta kielitieteellisesti, sillä oleellista lienee ”riittävässä” kertomuksessa itse asiassa tapahtumatyyppin teonlaatu: Abbottin esimerkkitarinan *Koiraani puri kirppu* oleellisin piirre on yhdenlaisen muutoksen kuvaaminen. Kertomus vaatii dynaamisen, teelisen tapahtuman ollakseen kertomus, eikä tilan (esim. *Koirallani on kirppuja*) tai muun imperfektiivisen prosessin (esim. *Koirani istuu pihalla*) kuvaaminen riitä kertomukseksi, vaan kyseessä on silloin kuvailu. Vaaditaan siis ajassa tapahtuva muutos, jollainen on punktuaalinen kirpun puraisu.

21. Nimitys rinnastuu myös *kun*-konjunktion tarinalliseen käyttöön (*narrative when*, käänteinen *kun*), jossa *kun*-lause etuallaistuu (Declerck 1996: 222–226; Herlin 1998: 87–91).

että *kunnes*-lause ei ole pelkästään päälauseita rajaava ja siksi taka-alainen alisteinen adverbiaalilause, vaan sisältää tärkeää uutta narratiivista ainesta. Toisinaan *kunnes*-lause sisältää jopa kertomuksen kulminaation (esim. 25).

Eräissä käytöissään *kunnes* on vieläkin ”narratiivisempi”. Se nimittäin a) ei ole yksiselitteisen terminatiivinen, sillä sen mukanaan tuoma prosessi ei välttämättä vaikuta millään tavalla päälauseeseen prosessiin, b) ei liitykään vain yhteen, päälauseeseen kuvattuun prosessiin, vaan sen tuoma toiminta katkaisee laajemman käynnissä olleen kehityskulun, jonka kuvaus jakautuu useammalle lauseelle, c) saattaa aloittaa oman virkkeen tai jopa kappaleen, vaikka nimenomaan *kunnes*-lauseen merkitseminen ortografiseksi virkkeeksi ei ole ”narratiiviselle” käytölle välttämätöntä, d) ennakoii joskus voimakkaasti kertomuksessa tapahtuvaa, usein dramaattista (ja usein ikävää) käännettä, jonka kuvaus voi sekin jakaantua useammalle lauseelle, eikä e) kaiken edellä mainitun valossa yhdistä yksiselitteisesti alisteista lausetta päälauseeseen, vaan jos *kunnes*-lause nähdään alisteisena, se on alisteinen laajemmalle tekstiosalle kuin yhdelle päälauseelle. Toisaalta ennakoidessaan muutosta se osoittaa eteenpäin ja hahmotuu itse asiassa selvemmin aloittavaksi kuin lopettavaksi.

Narratiivinen *kunnes* ei ole harvinainen, vaan aineistossani on runsaasti esimerkkejä sen käytöstä, niin puheenomaisissa teksteissä kuin sanomalehtien tekstilajeissa. Taulukko 1 kuvaa narratiivisten *kunnes*-tapausten määriä aineiston eri osissa.

Taulukko 1.
Narratiivisten *kun*-tapausten osuus koko aineistossa.

Aineiston osa	Esiintymiä	Narratiivisia	Osuus
Kielipankki	160	31–36 (urheilu-uutisissa 24)	19–22 %
Alistus ja konteksti	20	2–3	n. 10 %
Internet-aineisto	70	22–23	31–33 %
Yhteensä²²	250	55–62	22–25 %

22

Varovaisesti arvioiden (kun jätetään monitulkitut tapaukset pois) *kunnes*-esimerkeistä viidennes on narratiivisia. Puheenomaisissa Internetin teksteissä narratiivisia *kunnes*-esimerkkejä on kolmannes kaikista. Yksi tihentymä, johon narratiivinen *kunnes* keskittyy, on urheilu-uutisissa. Kuvaan tätä erityiskäyttöä ja sen motivoitumista tarkemmin jäljempänä, kun olen puhunut narratiivisen *kunnes*-konjunktion käytöstä yleisemmin.

Seuraavissa esimerkeissä (26–28) on mukana laajempi katkelma kertomuksen ja retorisuuden hahmottamiseksi.

22. En ole pitänyt järkevänä laskea mukaan tähän tilastoon niitä 120 esimerkkiä, jotka ovat väitöskirjani *kunnes* + imitatiivi -konstruktion toteutumia. Kyseessä on retorinen konstruktio, joten sen kohdalla *kunnes*-konjunktion narratiivinen käyttö korostuu, vaikka se ei ole konstruktion välttämätön piire. Niiden mukaan ottaminen tähän laskelmaan antaisi narratiivisista *kunnes*-käytöistä painottuneen kuvan, vaikka itse *kunnes*-konjunktion merkityksen suhteen ne ovat valaisevia.

- (26) Nojoo, menin sitte keittiöön, ku äiti oli tehny ruokaa. Istuin pöydän ääreen ja aloin syödä. Uusia perunoita ja salaattia. Otin yhden perunan ja paljon salaattia. Salaatti oli hyvää. Nam. **KUNNES!** Isä avasi suunsa. Se alkoi valittaa ja valittaa. ”Vittu ko pitää sinunki puhelinlaskut vielä maksaa! Helvettiäkö sie tilaat jotaki elokuvia ko ei ole rahhaa!” Siihen väliin meikä huomautti, että NE ON MINUN RAHOJANI JA KÄYTÄN NE NIIN KUIN HALUT-TAA. Siitäkös riemu repesi. (Internet, blogi.)
- (27) || Jos päivät olivat kamalia, ei öissäkään ollut hurraamista. Nukuin korkeintaan puolitoista tuntia kerrallaan ja nekin jaksot olivat yhtämittaista filmifestivaalia taukoamattoman unennäön ansiosta. Tupakasta en uneksunut kertaakaan.|| Toisella viikolla olo sen kuin paheni. Rintaa ahdisti. Yskin kiviä hakkaavaa yskää. Olin masentunut.|| Mutta kolmannella viikolla alkoi tuntua siltä kuin olisin kaivautumassa ulos loputtoman pitkästä painajaisesta. Keskittymiskykyäni oli edelleen heikko ja tupakkaa teki mieli. Pystyin kuitenkin jo pitkät tovit ajattelemaan muutakin.|| **Kunnes sitten neljännellä viikolla olin ajaa seinään.** Herrashenkilö käveli verkkaisesti pitkin Mikonkatua ja poltti tupakkaa. Miten nautinnollisen huolettomasti hän imaisikaan savukkeestaan. En ollut saada silmiäni irti siitä.|| (Kielipankki, Helsingin Sanomat 1995.)
- (28) || Kun Paula kuuli koko ajan olevansa paha, hän alkoi itsekin uskoa siihen. Hän ajatteli olevansa jotenkin vääristynyt ja epänormaali:|| ”Siinä uskossa elin seuraavat viisi vuotta. Hoidin lapsiani kotona ja yritin olla hyvä äiti ja hyvä ihminen, mutta tunsin oloni maailman mitättömimmäksi. Mikä minussa oli vialla? Miksi minusta ei välitetty, vaan hylättiin? En voinut käsittää, miksi kukaan ei halunnut antaa minulle mitään. Olin surullinen ja vailla itsetuntoa.”<||> **Kunnes sitten eräänä aurinkoisena päivänä Paulan päässä naksatti uudelleen.** 36-vuotias Paula käveli tuttua parin sadan metrin matkaa kirjastosta kotiin. Tällä rakkaalla tienpätkällä, kesälomalla levänneenä Paula tajusi äkkiä jotain tärkeää.|| Hän tajusi, että vika ei ollutkaan pelkästään hänessä. Ei se voinut olla.|| (Evita-lehti 7/2010 s. 60.)

Narratiivinen *kunnes* on retorinen keino, jolla kertomuksen ja tekstin dramatiikkaa rakennetaan. Esimerkissä 26 minäkertoja kuvaa syömään asettumista ja seesteistä ruokailua. Seesteisyys katkaistaan isoin kirjaimin omaksi huutomerkkiin loppuvaksi virkkeeseen kirjoitetulla *kunnes*-konjunktioilla. Seuraa draamallinen käänne: isä alkaa moittia minäkertojaa. Moittimisen seurauksena syntyy perheriita, josta esimerkissä on vain osa. Esimerkin 26 *kunnes* onkin tyypillinen narratiivinen *kunnes*: se ei liity selvästi vain yhteen päälauseeseen vaan laajemmin kuvattuun kertomukselliseen toimintaan, eikä konjunktioita seuraa yksi sivulause, jonka se selvästi kytkisi päälauseen keston rajaukseksi, vaan *kunnes* toimii indeksinä draamallisesta muutoksesta. Narratiivinen *kunnes* on kyllä lopettava, mutta ei sikäli terminatiivinen, että se lopettaisi jonkin tietyn prosessin, vaan se lopettaa yleisemmin tunnelman tai käynnissä olevan toiminnan.

Esimerkki 27 on samantapainen kuin esimerkki 26. Sen ”päälause” on kolmelle kappaleelle jakautuva kuvaus siitä, miten kertoja tupakanpolton lopettuaan pystyy jo hillitsemään vaikeuksien jälkeen tupakanhionsa. Sitten seuraa kertomuksen käänne: kirjoittaja näkee kadulla tupakkaa polttavan miehen ja kyseenalaistaa tupakoinnin lopettamisen järjestyksen. *kunnes* on taas narratiivinen: se toimii merkinä käänneestä, jota *kunnes*-lause vasta retorisesti ennakoit. *kunnes* myös aloittaa oman virkkeensä. Jos nyt tehtäisiin, kuten perinteisissä kieliopissa ja sanakirjoissa on tehty, ja esimerkiksi poimittaisiin edeltävästä kontekstista vain yksi konjunktiota edeltävä lause ja liitettäisiin se *kunnes*-lauseeseen päälauseeksi, lopputulos olisi merkitykseltään lauseiden erilisuuden vuoksi erikoinen: *Pystyin kuitenkin jo pitkät tovit ajattelemaan muutakin, kunnes sitten neljännellä viikolla olin ajaa seinään*. Näin yhdistettynä yksittäiset ”päälauseet” ja ”sivulauseet” istuvat huonosti yhteen.²³

Esimerkin 28 *kunnes*-lause oli jo aikaisemmin esillä (ks. esim. 2). Tekstiyhteydessään esitettyä sen oman jakson aloittava, suurta muutosta esiin tuova *kunnes*-lause käy ymmärrettäväksi: *kunnes* on jälleen pitkän kehityskulun katkaiseva, uuden vaiheen aloittava retorinen keino, ja *kunnes*-lause ei vielä itse kuvaa suurta muutosta vaan vasta ennakoit sitä. Retorinen kuvio on niin tunnistettava, että sitä voisi kokonaisuudessaan kutsua retoriseksi konstruktioksi. Olen käsitellyt aihetta juuri siitä näkökulmasta spesifimpien tapausten yhteydessä toisaalla (Jääskeläinen, tekeillä).

Konjunktiio *kunnes* on terminatiivis-temporaalisena yhtä aikaa lopettava ja aloittava, ja siitä sen kertomuksellinen teho juontuukin. Sen terminatiivisuus ei siis narratiivisessa käytössä kokonaan katoa (kuten esimerkit 26–28 osoittavat), mutta se ”jakautuu” laajemmalle, lopettamaan ja aloittamaan pitemmän kehityskulun. *kunnes* osoittaa kahtaalle ja näyttää kertomuksessa tai toiminnassa, miten yksi asia loppuu ja toinen alkaa. Indeksimaista tehtävää voidaan korostaa myös ortografisin keinoin, erottamalla esimerkiksi konjunktiio irralleen välimerkein ja myös tekemällä se typografisesti korosteiseksi elementiksi, vaikka se ei ole välttämätöntä (varsinkin esim. 26). *kunnes* ei myöskään ole ainoa tekstin piirre, joka osuu tähän käännekohtaan, vaan sen kanssa esiintyy muitakin merkityksellisiä elementtejä, jotka ansaitisivat oman tarkastelun. Niiden tarkastelun jättän kuitenkin tuonemmaksi. (Ks. piirteen määrittelystä Heikkinen 2009.)

Konjunktion *kunnes* narratiivisen käytön siis motivoi tarinan narratiivinen käänne ja sen retorinen korostaminen. Tarinan käännekohta voi tietysti olla yhtä hyvin parempaan tai pahempaan päin, mutta kertomuksessa *kunnes* näyttää olevan suosittu ennen

23. Virittäjän nimetön arvioija pohti, että virke *Pystyin kuitenkin jo pitkät tovit ajattelemaan muutakin, kunnes sitten neljännellä viikolla olin ajaa seinään* ei ole kovin outo. Virke on kyllä mahdollinen siksi, että päälause tarjoaa jatkumon, joka voidaan rajata, ja siksi, että narratiivinen *kunnes* on mahdollinen myös semanttisesti oudoissa tapauksissa. Toisteisena jatkuva prosessi (*pystyy ajattelemaan pitkät tovit muutakin*) on kuitenkin merkitykseltään hyvin erikoinen suhteessa sen rajaukseen (*olin ajaa seinään*) silloin, jos nimenomaan katsotaan tekstiyhteydestä irrotettuna vain tätä yhtä virkettä merkityksien kannalta, kuten kieliopissa on tehty (vrt. Enkvist 1975). Rajaavassa prosessissahan ei itse asiassa tapahdu mitään, on vain tapahtumassa, jolloin se ei edes ole rajaus. Se ei ainakaan tunnu riittävältä rajaukselta päälauseen habituaaliselle kykenemisen kuvaukselle. Rajaava prosessi ei siis sovi rajattavan prosessin rajaamiseen. Sen sijaan oikeassa kontekstissaan esimerkki todistaa, että *kunnes* lopettaa laajemman kehityskulun ja aloittaa uuden, tekstissä kahdelle jaksolle jakautuvan vaiheen, jossa kuvataan kirjoittajan ajatusta siitä, että tupakanpolton lopettaminen on ehkä turhaa (esimerkissä on vain osa kuvauksesta).

kaikkea, kun kertomuksessa tapahtuu ikävä käänne. Niinpä *kunnes* saattaa olla jo itsesään indeksi dramaattisesta, varsinkin ikävästä muutoksesta. Seuraavissa esimerkeissä nähdään tällainen ”pahaenteinen” *kunnes* (ks. myös esim. 26):

- (29) || Suomen Euroviisu-finaali tuntui pitkään suurelta parannukselta entiseen. Musiikki oli sellaista, mitä ihmiset jopa ihan oikeasti kuuntelevat. Esitykset olivat harvoin mallia sahapukki. Juontajia ei tarvinnut hävetä. Tekniikka pelasi.|| *Kunnes...* || *Kunnes* kuvaruudulle ilmestyi kauhistus, jonka kuvaamiseen eivät sanat riitä. Mutta yritetään. Tämä mies oli ilmeisesti häädetty TV2:n maalaiskomediasta liian kliseisenä ja ärsyttävänä hahmona. – – (Alistus, kolumnit.)
- (30) || Nelivuotias tytär sai vuoden alkupäivinä uuden haalarin, kotoisen merkkisen, laadukkaan oloisen, hyvän näköisenkin.|| Ympärivuotisista vesikeleistä viisastuneena äiti valitsi mallin, joka vyötäröltä alaspäin on pehmeää, mukavaa kurahousumateriaalia.|| Alun käyttökokemukset olivat lupaavia. *Kunnes...* || ...helmikuun puolivälissä lahkeen etupuolella kapean heijastinnauhan ompeleet irtosivat. Pieni hyötykapistus jäi ikävästi roikkumaan vain sivusaumoista.|| (Kielipankki, Aamulehti 1999.)

Pahaenteinen *kunnes* on tunnistettava etenkin esiintyessään kolmen pisteen (...) kanssa niin kuin esimerkeissä 29 ja 30; esimerkissä 29 pahaenteinen *kunnes* vielä toistetaan välimerkin jälkeen. Esimerkeissä 29–30 ennakoivan *kunnes*-konjunktin jälkeen myös alkaa uusi kappale, mahdollisimman selvä uusi aloitus. Kolmen pisteen avulla kauheaa käännettä ennakoidaan hidastamalla hetkeksi kerrontaa, ikään kuin pitämällä pieni tauko. Retorinen tauotus merkitään kolmella pisteellä. Pahaenteinen *kunnes* on samantapainen kuin *kunnes* esiintyessään ns. kvasipunktuaalisten verbien kanssa sikäli, että tässäkin tapauksessa se nostaa edeltävän lauseen (tai lausekompleksin) ajallisuuden ja keston jälkikäteen tarkasteltavaksi. Mikään *kunnes*-konjunktioita edeltävässä tekstissä ei viittaa siihen, että duratiivisena esitetty suotuista tila tai kehitys ei jatkuisi. Niinpä pahaenteinen *kunnes* on varsin tehokas manatessaan lähestyvän lopun esille jo ennen kuin se pienen tauon jälkeen kuvataan.

Aineiston genreistä yhdessä, urheilu-uutisessa, on erityisesti narratiivisia *kunnes*-virkkeitä. Urheilu-uutiselle näyttää olevan leimallista tietynlainen *kunnes*-virkkeen käyttö. Aineisto tässä on kirjoitettua tekstiä, mutta tunnistan saman käytön myös tv:n urheilu-uutisten lukijoiden puheenparresta. Urheilu-uutisen *kunnes*-käyttöä voi hyvin kuvata genresidonnaiseksi konstruktioksi, jonka taustalla on toisaalta aivan normaali kertomuksen *kunnes* ja sen iteratiivinen ja kontrastiivinen käyttö. Lopulta jäljellä on kuitenkin vain retorinen kuvio, joka on itsessään todella tavallinen (huomatukseen esimerkissä 31 kaksi toteutumaa peräkkäin). Esimerkiksi urheiluselostus genrenä näyttää houkuttavan kiteytyneisiin ilmauksiin ja kuvioituneeseen kieleen: Wray (2002) ottaa sen esimerkiksi erittäin paljon kuviokieltä (*formulaic language*) sisältävästä lajityypistä. Myös Herlin (1998: 97–98) tuo esille *kun*-konjunktin omaleimaisen käytön urheiluselostuksessa (*Pelipaikaa on jäljellä kaksi sekuntia, kun kiekko on Sun-*

dilla). Kolehmainen ja Larjavaara (2004) puolestaan kuvaavat eräitä verbin valenssin muutoksia, jotka ovat yleisiä varsinkin urheilu-uutisissa (*Edwards loikki kauden kärkituloksen, Hannawald kaatui Hautamäelle pronssia*). Urheilu-uutisen *kunnes* ei siis ole poikkeusilmiö esimerkkinä konstruktion hakeutumisesta genreen.

Urheilu-uutisen *kunnes* on spesifimpi, kontekstisidonnainen tyyppi narratiivisesta *kunnes*-käytöstä. Tarkoitan tämänkaltaista käyttöä:

- (31) || Nashvillen Kimmo Timonen oli tehdä NHL-uransa ensimmäisen maalin. *Timonen oli toisessa erässä jo harhauttanut Bostonin maalivahdin Byron Dafoen tieltään ja nostanut kiekon lentoon kohti maalia, kunnes Bostonin puolustaja Darren Van Impe ehti käsineen hätiin.* Van Impe torjui kiekon maalilinjalta.|| Boston voitti ottelun 8–1 ja Timoselle merkittiin kolme miinuspistettä.|| (Kielipankki, Kaleva 1998–1999.)
- (32) || *Ojala hallitsi omaa otteluaan mielin määrin ja johti toista erää jo 4–1, kunnes helsinkiläisellä alkoi tökkiä.* Pahlsson nousi tasatilanteeseen 4–4 ja pakotti Ojalan katkaisupeliin. *Sitä Pälsson johti jo 6–4 eli oli pisteen päässä erävoitosta, kunnes Ojala nousi väkisin rinnalle ja ohi 11–9.* (Kielipankki, Turun Sanomat 1998.)

Kunnes-virke urheilu-uutisessa motivoituu edelleen tarinallisuudesta. Urheilu-uutisessa käydään läpi urheilutapahtumaa kertomuksena, vaihteittain alusta loppuun. Urheilu-uutisessa kertomuksesta tehdään samalla ikään kuin maailman suurinta kertomusta, niin että jännittävyys ja dramaattisuus korostuvat. Käynnissä ollut kehitys katkaistaan *kunnes*-lausella. Se voidaan tehdä ilman, että *kunnes* liittyy millään tavalla terminatiivisesti vain yhteen, hallitsevaan päälauseeseen, ja *kunnes* on siten retorinen. Esimerkin 31 ”päälauseen” prosessit ovat resultatiivisina jo rajattuja: *Timonen oli toisessa erässä jo harhauttanut Bostonin maalivahdin Byron Dafoen tieltään ja nostanut kiekon lentoon kohti maalia*. Silti kehitys lopetetaan *kunnes*-lauseella: *kunnes Bostonin puolustaja Darren Van Impe ehti käsineen hätiin*.

Urheilu-uutisen *kunnes*-lauseen taustalla on ”normaali” *kunnes*, jolla on omaa dramaattisuutta. Seuraavan esimerkin urheilu-uutisen *kunnes* ei ole retorinen, vaan tavanomaisemmin päälauseen kestoja rajaava, kuitenkin dramaattiseen käänteeseen sopiva keino:

- (33) – – Perttu Härkönen ja Pekka Jyrkönen uivat kärkisijoja useissa sarjoissa. *Pekka Jyrkönen johti myös 100 metrin vapaauintia vielä 10 metriä ennen maalia, kunnes suonenveto jalassa keskeytti pojan matkan.*|| (Kielipankki, Karjalainen 1992.)

Urheilu-uutisten *kunnes*-virkkeiden joukossa on myös runsaasti sellaisia, joissa päälause kuvaa iteratiivista prosessia. Toistuvassa tapahtumassa urheilu-uutisessa onni vaihtelee, ja viimeinen onnen käänös kuvataan *kunnes*-lauseella. Urheilu-uutisissa on myös kontrastoivaa käyttöä (ks. esim. 22). Kuten edellä totesin, urheilu-uutisen

kunnes-konstruktion taustalla onkin tavanomaisempi *kunnes*-käyttö: kertomuksen rakentaminen ja tavallinen *kunnes* siinä, iteratiivisen päälauseen toistuvuuden katkaiseminen ja sen avulla onnen vaihtelun kuvaaminen sekä joskus temporaalinen kontrastointi. Kaikki sopivat sellaisten tapahtumien kuvauksiin, joita urheilu-uutisessa voidaan korostaa retorisesti. Lopulta *kunnes*-konstruktio ilmestyy urheilu-uutiseen silloinkin, kun *kunnes* konjunktiona varsinaisesti olisi epäsopeva, genresidonnaisena piirteenä, jolla on omaa merkitystä: kertomuksen dramaattisuuden korostaminen, kun kerrotaan suurta urheilutarinaa.

6 Narratiivinen *kunnes* – alisteisuutta vai ei?

Narratiivinen *kunnes* poikkeaa *kunnes*-konjunktion ”tavallisesta” käytöstä: narratiivinen *kunnes* ei selvästi sido toisiinsa yhtä hallitsevaa lausetta ja sen määritteenä toimivaa adverbiaalilauseetta. Perustapauksessa lauseiden suhdetta voi pitää hallitsevan ja alisteisen lauseen suhteena, kuten yhdylauseessa *Odota täällä, kunnes palaan!* (NS s. v. *kunnes*). Sivulause *kunnes palaan* antaa päälauseen *odota täällä* kestolle rajan. Narratiivinen *kunnes*-käyttö ei taivu vastaavaan luentaan, ja merkitys on kenties lähempänä rinnastusta, toisen itsenäisen lauseen liittämistä mukaan omalla merkitysvivahteellaan (karkeasti ’mutta sitten’) (vrt. Declerck 1996: 223). Aiemmin on puhuttu *kunnes*-konjunktion erikoisuudesta alistavana konjunktiona siksi, että lauseiden esitysjärjestys on määrätty (esim. ISK 2004: § 818). Epätavallisemmat *kunnes*-käytöt ovat peruste arvioida konjunktion alisteisuutta uudelleen. Mutta olisiko arvioitava *kunnes*-lauseen alisteisuutta vai alisteisuutta yleensä?²⁴

Alisteisuutta²⁵ on määritelty perinteisesti ennen kaikkea virkkeen jäsentymisen konstituenttihakemien kannalta: alisteinen lause määritellään yleensä siten, että se on toisen, hallitsevan lauseen ”osa”. ”Osa” voi olla pakollinen täydennys eli komplementti tai valinnainen määrite, perinteisen lauseenjäsennyksen mukaan siis subjekti, objekti, predikaatiivi, attribuutti (jollaisina on pidetty relatiivilauseita) tai adverbiaali (ks. esim. Penttilä 1957: 644–645). Edellä perustelin *kunnes*-lauseen pitämistä alisteisena sillä perusteella, että se toimii lauseen adverbiaalina, eräänä lauseenjäseneenä, vaikka ei pakollisena. Olisiko asia siis niin helposti ratkaistavissa, että *kunnes*-lause on alisteinen ollessaan toisen lauseen ”osa” (kestoja rajaava adverbiaali) mutta ei-alisteinen silloin, kun se ei selvästi sitä ole? Ratkaisu olisi kiusallisen epätarkka, mutta toisaalta ilmei-

24. Konjunktion *kunnes* kuvaus ja sen pohdinta alisteisuuden kannalta lähtee tässä artikkelissa lauseopin perinteestä. Perinteisessä (fennistisessä) kieliopin kuvauksessa lauserakenteiden tarkastelu on pysytetty virkkeen rajoissa (vrt. kuitenkin Enkvist 1975). Koska taustana on syntaksin kuvauksen perinne, artikkeli on painotukseltaan syntaktinen. Toisenlainen tulokulma muuttaisi käsittelyn painotuksia. On selvää, että tekstintutkimuksella olisi paljon annettavaa tälle tarkastelulle, ja on puute, että tässä en voi ottaa siihen kylliksi kantaa. Tämä raja on kuitenkin oleellinen, koska alisteisuuden käsittely on nimenomaan merkittävä syntaktinen kysymys. Tekstintutkimuksessa alisteisuutta (subordinaatiota) ei ole aivan samassa merkityksessä käytetty, vaikka tekstintutkimus käsittelee laajemmin ymmärrettyä samankaltaisia asioita esimerkiksi jaksorakenteen kuvauksessa (esim. Enkvist 1975; Honkanen 2012).

25. Tämä pohdinta perustuu suurelta osin Suomen Akatemian rahoittaman Alistus ja konteksti -projektin (2007–2010) ryhmän keskusteluille ja niiden inspiroimille ajatuksille.

sesti oikein, jos alisteisuus määritellään nimenomaan lauseeseen ”sisällyttämisen” kannalta. Kenties erilleen kirjoitetut *kunnes*-lauseet eivät ole yhdyslauseen osa, jolloin ne eivät olisi alisteisiakaan. Narratiivisten *kunnes*-lauseiden kirjoitustapa kuitenkin vaihtelee, eikä niitäkään suinkaan aina kirjoiteta omaksi virkkeekseen ja siten päälauseesta irrallisiksi.

Alistaisuutta on määritelty toisinkin, ja lauseiden asemaa toisiinsa nähden on lähdetty etsimään myös sisällön informaatioarvon kautta. On puhuttu lauseiden etu- ja taka-alaisuudesta ja ajateltu varsin kategorisesti, että päälause olisi etualainen esimerkiksi tärkeämmän informaatioarvonsa vuoksi (se sisältää sen, mitä sanotaan) ja sivulause taas olisi vastaavasti taka-alainen tarjotessaan päälauseelle esimerkiksi temporaalista tai konditionaalista taustaa (esim. Cristofaro 2003: 25–26 ja siinä mainitut lähteet; Goldberg 2006: 136–137, 143–147; Herlin 1998: 86–97 ja siinä mainitut lähteet). Tällainen taka- ja etualaisuus on itse asiassa vaikeasti määriteltävää, siitä on paljon poikkeuksia, eivätkä kaikki alisteisina pidetyt rakenteet ole etu- ja taka-alaisuuden osalta samanlaisia. Tosiasiassa komplementit, relatiivilauseet ja adverbiaalilauseet ovat keskenään varsin erilaisia – alisteisuutta on jo sillä perusteella monenlaista. Lisäksi alisteisuus ja hallitsevuus on nähtävä pikemmin jatkumona kuin aivan selvärajaisina kategorioina. On olemassa enemmän ja vähemmän alisteisia ja itsenäisiä rakenteita. (Cristofaro 2003: 22–25 ja siinä mainitut lähteet; Croft 2001: 320–361.)

Kaikki *kunnes*-lauseet eivät ole ainakaan informaatioltaan taka-alaisia. Esimerkkinä keskeytyksen ja informaation tärkeyden kannalta poikkeuksellisista *kunnes*-lauseista voisi mainita crescendo-lauseet ja monet tarinan juonen kuljettamisen lauseet. Enemmän *kunnes* vaikuttaa tällaisissa esimerkeissä rinnastavalta temporaaliselta kytkökseltä, joka johdattaa aikaisemmista tapahtumista myöhempään, mutta esittää samalla myös merkittävän ajallisen rajauksen. Tällaista käyttöä voisi toisaalta perustella siten, että *kunnes*-lauseet edustavatkin sikäli ainoastaan ”retorista” tai ”idiomaattista” alisteisuutta, että etualaiset ja tärkeät tapahtumat on ujutettu tavallisemmin alisteiseen rakenteeseen (ks. Herlin 1998: 87–91). Tavallisesti taka-alaiseen lauseeseen sijoitetaan dramaattinen käänne, ja sitä suurempana ja tehokkaampana yllätyksenä käänne tulee (ks. Herlin 1998: 86–97). Idiomaattinen alisteisuus olisi siis retorinen, konventionaalistunut väline, jolla korostetaan yhtäkkisyyttä ja yllättävyyttä ja joka sopii kertomuksen dramatisoimiseen (Jääskeläinen 2007). Tämä selitys tuntuisi tavoittavan jotakin *kunnes*-konjunktion yhtä aikaa lopettavasta ja aloittavasta luonteesta ja selittää tavallisten ja erikoisempien käyttöjen suhdetta toisiinsa. Ongelmaksi jää kuitenkin etu- ja taka-alaisuuden eronteko, joka ei ole selvä.

Hieman toisesta näkökulmasta onkin esitetty, että alisteinen lause näyttyytyy päälauseen hahmon kautta ja vain päälauseen hahmo on itsenäinen (Cristofaro 2003: 2, 29–50; ks. Visapää 2009; Langacker 2008b)²⁶ tai että erilaisilla yhdyslauseilla on erilaisia, hahmopsykologisesti kuvattavia epäsymmetriaan ja samanlaisuuteen–erilaisuuteen

26. Langacker kirjoittaa (2008b: 148): ”– a main clause is one whose profile is maintained as such, and a subordinate clause on whose profile is overridden, in a window of attention.” Tässä kohtaa painon tulisikin olla sanoilla ”in a window of attention”. Myöhemmin Langacker korostaa nimenomaan prosessoinnin aikaulottuvuutta ja sitä, että aina ”päälause” ja ”sivulause” eivät mahdu samaan tarkastelukokonaan, jolloin toisen hahmo ei nielaise toista (Langacker 2010, 2011).

perustuvia hahmoja (*gestalt*; Croft 2001: 320–361). Cristofaron (2003) ajattelutavan mukaan vain päälauseen profiili olisi itsenäinen, ja se ajaisi alistavan lauseen profiilin yli niin, että hallitseva lause määräisi kokonaisuuden hahmon. Pääsyn sivulauseeseen on ajateltu olevan vain päälauseen kautta.

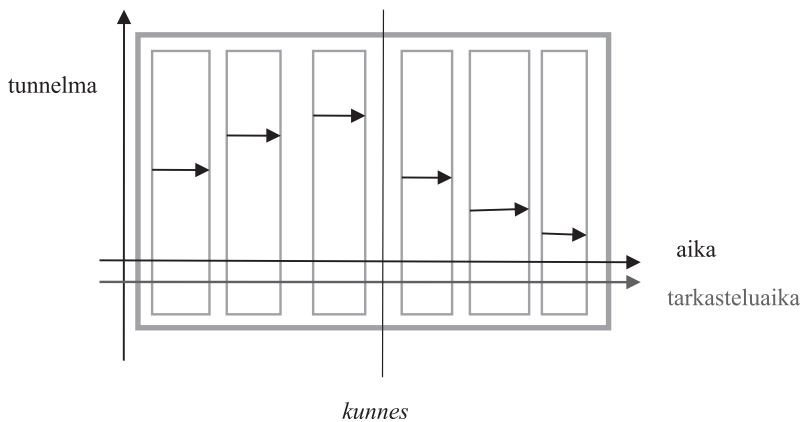
Kun summataan yhteen edellä esitettyjä ajatuksia alisteisuudesta, käy ilmeiseksi, että kaikissa tapauksissa alisteisuudessa on viime kädessä kysymys epäsymmetriasta kahden entiteetin välillä, mitä jo nimitykset pää- ja sivulause tietysti ilmaisevat. Epäsymmetria ilmenee kuitenkin kieliopissa *kaikilla* tasoilla, ei vain lauseyhdistelmissä, kun elementit liittyvät toisiinsa täydentämisen ja määrittämisen tapauksissa. Yhdistelmän lopputuloksessa toisen elementin hahmo hallitsee toista ja määrää kokonaisuuden luonteen. Perinteisemmässäkin kieliopissa toista elementeistä kutsuttaisiin sen mukaisesti yhdistelmän pää- tai edussanaksi. Autonomisuus ja dependenttisyys – tai hallitsevuus ja alisteisuus, tai oma hahmo ja näkyminen toisen hahmon kautta – eivät siis ilmene vain lauseita tarkasteltaessa. Kuitenkin termit alisteinen ja hallitseva on yleensä varattu lauseen kokoisten elementtien tarkasteluun. Poikkeuksiakin on: fennistiikassa muun muassa Penttilä (1957: 564–613) käyttää alisteisuutta huomattavasti laajemmin, juuri niin, että se kattaa kaikenlaisia epäsymmetrisiä suhteita kieliopissa, esimerkiksi adjektiivin ja sen määritteen suhteen ja myös verbin ja objektin suhteen. Toinen asia on, että tietysti epäsymmetrisyyttäkin on monenlaista – kuten alisteisuutta. Esimerkiksi Croft (2001: 320–361) onkin yrittänyt ottaa tähän kantaa.

Alisteisuutta voi siis käyttää myös virkettä pienempien yhdistelmien epäsymmetrian kuvaamisessa. Mutta olisiko alisteisuus laajennettavissa lausetta laajempien tekstin- tai puheen osien tarkasteluun? Etelämäki (2010) on ehdottanut, että eräitä puheen toimintoja voisi kutsua alisteisiksi: toisinaan puheessa jokin toiminta on poikkeama päälinjalta ja palvelee toista, hallitsevaa toimintaa (myös Vilkuna 1997, erit. s. 62–63). Samoin teksteissä voi nähdä laajempia, monen lauseen tai virkkeen kokonaisuuksia, joiden käytössä ilmenee jokin tekstuaalinen strategia, esimerkiksi kertomuksen tai vaatimuksen pohjustaminen. (Ks. Honkanen 2009.) Voiko jokin tekstin osa samaan tapaan olla alisteinen toiminnalle, joka on käynnissä, ja voisiko sitä tarkastella suhteessa tekeillä olevaan toimintaan?

Tähän tapaan narratiivinen *kunnes* on kyllä selitettävissä: se suhteuttaa toisiinsa kaksi tekstin osaa, lopettamalla toisessa kuvatun kehityskulun ja aloittamalla samalla uuden kehityslinjan. Kenties hallitseva osa ei siis ole yksi ”lause” vaan tekstissä parhailaan suoritettava tekeminen, esimerkiksi monen lauseen kehityskulku tarinassa tai kuvailu, jonka *kunnes*-lause muuttaa toiseksi (ks. esimerkkejä 26–30). Toisaalta *kunnes*-konjunktion aloittama ”alisteinen” osakaan ei ole aina tiukasti vain lause, vaan joskus laajemmin uusi toiminta. Silloin *kunnes*-lause itse samalla ennakoii uutta tekstin kerronnallista vaihetta, retoriseen tehokkuuteen pyrkivän kerronnan annostelun mukaan rajautuvaa osaa (esim. 26–30). Analyysi alisteisista ja hallitsevista toiminnoista tekstissä on kuitenkin sikäli ongelmallinen, että hyvin narratiivisissa käytöissä molemmat toiminnat ovat enemmänkin tasa-arvoisia kuin asymmetrisessä suhteessa. Varsinkin ”pahaenteisen” *kunnes*-konjunktion tapauksessa toimintojen kannalta tärkeämpi osa vasta seuraa *kunnes*-konjunktiota, sen ennakoimana. (Vrt. edellä esitettyyn idiomaattiseen alisteisuuteen, ks. myös Herlin 1998: 97–98.)

Olen jättänyt loppuun suurimman kysymyksen: onko mitään todisteita siitä, että jokin laajahko rakenne todella hahmottuu toisen osaksi – syntaktisesti tai hahmon kautta? Esimerkiksi keskustelupuheen tutkijat ovat korostaneet puheen lineaarisuutta ja jakaneet yhdysrakenteita aivan toisin (mm. Thompson 2002; Seppänen & Laury 2007). Myös kognitiivisen kieliopin luoja Langacker on viime aikoina (2010, 2011) esittänyt, että peruskielioppiin sisäänrakennettu konstituenttisuus eli se, että laajemmat rakenteet koostuisivat hierarkkisissa suhteissa olevista sisäkkäisistä osista, ei ole aina todellista. Langackerin mukaan symbolinen konstruktio voi ryhmittyä ja hahmottua monin tavoin, ei ainoastaan sisäkkäisyyttä noudattaen. Langacker (2011) korostaakin kieliopin dynaamisuutta, rakentumista ajassa. Esimerkiksi intonaatio, kuulijan tarkkaavaisuus ja huomion kohdistuminen ovat tekijöitä, jotka tulisi ottaa kieliopin kuvauksessa huomioon. Jos rakenteet ovat hyvinkin laajoja, ne eivät mahdu prosessoitaviksi sisäkkäin niin, että sisäkkäiset rakenteet ovat toistensa konstituentteja, tai niin, että jokin rakenne hahmottuu toisen profiilin kautta, vaan ne saattavat tosiasiallisesti nivoutua yhteen esimerkiksi lineaarisesti, saavutettavuuspolun kautta. Näin hahmo on pakostakin itsenäisempi ja osat saavat omaa painoarvoa laajuutensa kautta (Langacker 2011, myös 2008b).

Koetan kuvion 4 avulla kuvata sitä, miten narratiivinen *kunnes*-lause limittyy laajempaan retoriseen konstruktion, joka ei mahdu vain yhteen tarkasteluikkunaan.



Kuvio 4.
***Kunnes*-lause laajemman retorisen jakson osana.**

Hyvin yksinkertaistetussa kuviossa 4 nuolet esittävät prosesseja, jotka kuuluvat johonkin tekstuaaliseen tekemiseen, tunnelman ja toiminnan kuvaamiseen (prosessit voivat olla myös päällekkäisiä; kuvio on tältä osin yksinkertaistus). *Kunnes*-elementti sijoittuu kohtaan, jossa tapahtuu merkittävä käänne tekstin tunnelmassa tai tapahtumisen kehityksessä (y-akselilla). Muutos ilmenee seuraavien prosessinuolten erilaisena sijoittumisena tunnelma-asteikolle. Usein on juuri niin, että jokin suotuisa kehityskulku katkeaa ja muutos on huononemista, mutta joskus kehityksen- tai tunnelmanmuutos voi olla

päinvastainenkin. Kuviossa prosesseille on merkitty omat tarkastelun aikaikkunansa harmaalla. Paksumpi harmaa rajaus osoittaa, että prosessit kuuluvat kuitenkin laajemmalla tasolla yhteen, muodostaen kerronnallisen hahmotuksellisen kuvion.

Langacker (2010, 2011) onkin edellä ilmi tulleiden alisteisuuden kuvauksen puutteiden takia halunnut erotella alisteisuutta tarkemmin eri tasoihin tai lajeihin ja puhuu kieliopillisesta, käsitteellisestä, prominenssi-, saavutettavuus- ja funktionaalista alisteisuudesta erikseen. Hän (2011) korostaa, että esimerkiksi konseptuaalinen tai funktionaalinen alistussuhde ei edellytä kieliopillista konstituenttisuhdetta. Langackerin ehdotus muuttaa totutusti alisteisina pidettyjen rakenteiden asemaa ja ottaa kantaa siihen, että yhden termin – alisteisuus – alla on tosiasiaa niin monenlaista tavaraa, että se on epätarkka ja parempi hajottaa osiin. Samaan ajatukseen on päätynyt Alistus ja konteksti -ryhmä.

Langackerin ajatus alisteisuuden dynaamisuudesta on osuva narratiivisen *kunnes*-konjunktion kohdalla. Esimerkkien perusteella sen vaikutusala ei sovi vain yhteen virkkeeseen vaan jakaantuu laajemmalle. *Kunnes*-lause itsenäistyy ja tulee yksinäislauseeksi, tai *kunnes* jopa irtoaa omaksi elementikseen, jota sen lause itse asiassa seuraa omana elementtinään (mm. esim. 28 ja 30). *Kunnes*-lause ei näin ole kieliopillisesti alisteinen. Kuitenkin se voi Langackerin ideaa noudatellen edelleen olla muulla tasolla alisteinen, mitä tukee se, että tekstikontekstistaan irrotettuna itsenäinenkin *kunnes*-lause on vajaa (esim. 1 ja 2). *Kunnes*-lause vaatii aina seurakseen sen elementin, jonka ajallisuuteen se kiinnittyy – samoin kuin konjunktio *kunnes* vaatii prosessin, jonka se rajaa alun suhteen. Niinpä narratiivinen *kunnes* toimii kerronnallisena, usein pahaa ennakoivana indeksinä *vain* kontekstissaan, joka on kertomuksellinen yhdelle tai useammalle lauseelle jakautuva jakso. Näin *kunnes*-lause on parhaimmillaankin vain puoli-itsenäinen ja edeltävälle tekstin tekemiselle (prosessien narratiiviselle kuvaamiselle) ainakin funktionaalisesti alisteinen.²⁷

Kunnes-lause on siis aina osa jotakin laajempaa konstruktiota – ei välttämättä yhdyslausetta, mutta narratiivista tai retorista kerronnan tarjoilemisen konstruktiota. Perinteisen kieliopin yhdyslause ei siis ole aina yläraja tällä tavalla itsenäiselle ja oman merkityksen omaavalle konstruktioille (myös Jääskeläinen, tekeillä). Myös laajemmat tekstin jaksot voivat ”tarvita” toisiaan siinä missä pääsana ja komplementti.

Kun alisteisuutta on monenlaista, on hyväksyttävä se, että jokin elementti voi olla alisteinen yhdellä tavalla, mutta ei toisella. Oikeat tekstiesimerkit ovat yleensä mutkikkaampia kuin sanakirjojen ja useimpien kielioppien yksinkertaistetut esimerkit. Kenties *kunnes*-konjunktion käyttöä ei alun alkaenkaan ole tarkasteltu kuin perustapauksissa, kun se tosiaan yhdistää selvän, päälauseen kestoja rajaavan adverbiaalilauseen päälauseeseen. Myös vanhemmassa aineistossa on narratiivista *kunnes*-käyttöä, eikä *kunnes* varmastikaan ole ollut niin selvä kuin sanakirjojen perusteella näyttäisi: kuva alistavasta *kunnes*-konjunktiosta on osittainen.

27. *Kunnes*-lause olisi Langackerin (2011) ajatusten mukaan alisteinen lisäksi myös saavutettavuutensa (*access*) kannalta, sillä siihen pääsee vain sitä välttämättä edeltävän päälauseen kautta.

Lähteet

- ABBOTT, H. PORTER 2009: *The Cambridge introduction to narrative*. Neljäs painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- ALHO, IRJA – KAUPPINEN, ANNELI 2008: *Käyttökielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ALHONIEMI, ALHO 1978: Suomen kielen terminatiiveista. – *Rakenteita. Juhlakirja Osmo Ikolan 60-vuotispäiväksi 6.2.1978* s. 188–206. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6. Turku: Turun yliopisto.
- CRISTOFARO, SONIA 2003: *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.
- CROFT, WILLIAM 2001: *Radical construction grammar. Syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- DECLERK, RENATE 1996: A functional typology of English *when*-clauses. – *Functions of language* 3 s. 185–234.
- ENKVIST, NILS ERIK 1975: *Tekstilngvistiikan peruskäsitteitä*. Helsinki: Gaudeamus.
- ETELÄMÄKI, MARJA 2010: Subordinated activities? Esitelmä seminaarissa Cognitive and discourse perspectives on subordination. Helsinki, 8.–10.3.2010.
- GOLDBERG, ADELE E. 1995: *Constructions. A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: The University of Chicago Press.
- 2006: *Constructions at work. The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, LAURI 1968: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Kolmas, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- HEIKKINEN, VESA 2009: Johdanto. Tekstintutkimusta kielen piirteiden ja tekstilajin suhteista. – Vesa Heikkinen (toim.), *Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen* s. 7–36. Tietolipas 229. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HERLIN, ILONA 1997: *Suomen kielen koska-konjunktion merkitys ja merkityksenkehitys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1998: *Suomen kun*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HONKANEN, SUVI 2009: Lauseet, jaksot ja (ala)laji viraston ohjailevissa kirjeissä. – Vesa Heikkinen (toim.), *Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen* s. 191–217. Tietolipas 229. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2012: *Kielioppi ja tekstilaji. Direktiivien muotoilusta viraston ryhmäkirjeissä*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7731-9>.
- HUUMO, TUOMAS 2005: Kvantiteetti ja aika I. Nominaalisen aspektin näkökulma suomen objektin ja subjektin sijamerkintään. – *Virittäjä* 109 s. 504–538.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JÄÄSKELÄINEN, ANNI 2007: Borderline case. Subordination or not. Subordination in idiomatic, rhetoric *when* or *until* constructions. Esitelmä konferenssissa 10th International Pragmatics Conference. Göteborg, 8.–13.7.2007.
- 2012: *Sehän menee että suhahtaa*. Tulemisen ja menemisen äänet. – Ilona Herlin & Lari Kotilainen (toim.), *Verbit ja konstruktios* s. 62–103. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden

- Seura.
- (tekeillä): Todisteena äänen kuva. Suomen kielen imitatiivikonstruktiot. Väitöskirjan käsikirjoitus. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- KAUPPINEN, ANNELI 2006: Polyseeminen *vaikka* ja neuvottelun retoriikkaa. – *Virittäjä* 110 s. 162–189.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 1989: Ja. *Rinnastus ja rinnastuskonjunktion käyttö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOIVISTO, AINO 2011: *Sanomattakin selvää?* Ja, mutta ja että *puheenvuoron lopussa*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7323-6>.
- KOLEHMAINEN, LEENA – LARJAVAARA, MERI 2004: The "bizarre" valency behaviour of Finnish verbs. – *Constructions*. <http://www.elanguage.net/journals/index.php/constructions/issue/view/14>.
- KORTMANN, BERND 1999: Iconicity, typology and cognition. – Max Nänny & Olga Fischer (toim.), *Form miming meaning. Iconicity in language and literature s.* 375–392. Amsterdam: John Benjamins.
- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of cognitive grammar 1. Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- 2008a: *Cognitive grammar. A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- 2008b: Subordination in cognitive grammar. – Barbara Lewadowska-Tomaszczyk (toim.), *Asymmetric events s.* 137–149. Amsterdam: John Benjamins.
- 2010: Subordination in a dynamic account of grammar. Esitelmä seminaarissa Cognitive and discourse perspectives on subordination. Helsinki, 8.–10.3.2012.
- 2011: Subordination in a dynamic account of grammar. Julkaisematon käsikirjoitus.
- LAURY, RITVA – SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 2008: Clause combining, interaction, evidentiality, participation structure, and the conjunction-particle continuum. The Finnish *että*. – Ritva Laury (toim.), *Crosslinguistic studies of clause combining. The multifunctionality of conjunctions s.* 153–178. Amsterdam: John Benjamins.
- LEINO, PENTTI 1991: *Lauseet ja tilanteet. Suomen objektin ongelmia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1993: *Polysemia – kielen moniselitteisyys. Suomen kielen kognitiivista kielioppia I. Kieli 7*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEINO, PENTTI – HERLIN, ILONA – HONKANEN, SUVI – KOTILAINEN, LARI – LEINO, JAAKKO – VILKKUMAA, MAIJA 2001: *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblical verbikonstruktioissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEINO, PIRKKO 1989: *Hyvää suomea*. Toinen painos. Helsinki: Otava.
- MAKKONEN-CRAIG, HENNA 2005: *Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NS = *Nyky-suomen sanakirja*. Lyhentämätön kansanpainos. Helsinki: WSOY 1966.
- PENTTILÄ, AARNI 1957: *Suomen kielioppi*. Porvoo: WSOY.
- PULKKINEN, PAAVO 1993: *Suomen kielen kopulatiivikonstruktiot. Studia Philologica Jyväskyläensia 30*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- PÄIVIÖ, PIA 2007: *Suomen kielen asti ja saakka. Terminatiivisten partikkelien synonyymia, merkitys, käyttö ja kehitys sekä asema kieliopissa*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 75. Turku: Turun yliopisto.
- PÄÄKKÖNEN, MATTI 1978: Suomen **nnik*-loppuisia terminatiiveja. – *Virittäjä* 82 s. 226–240.

- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA – LAURY, RITVA 2007: Complement clauses as turn continuations. The Finnish *et(tä)*-clause. – *Pragmatics* 17 s. 553–572.
- SETÄLÄ, E. N. 1926: *Suomen kielen lauseoppi oppikouluja varten*. 11. painos. Helsinki: Otava.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1989: Vuoronalkuiset konnektorit. *Mutta*. – Auli Hakulinen (toim.), *Suomalaisen keskustelun keinoja I* s. 162–176. Kieli 4. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- SORVA, HELENA 2011: *Maine kasvoi, jos kunnia menikin. Suomen kontrastiivisista jos-konstruktiosta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- TAMMINEN, EMANUEL 1884: *Äidinkielen oppikirja kansakoulujen tarpeeksi*. Toinen painos. Helsinki: G. W. Edlundin kustannuksella.
- THOMPSON, SANDRA A. 2002: "Object complements" and conversation. Towards a realistic account. – *Studies in Language* 26 s. 125–163.
- VILKUNA, MARIA 1997: Into and out of the standard language. The particle *ni* in Finnish. – Jenny Cheshire & Dieter Stein (toim.), *Taming the vernacular. From dialect to written standard language* s. 51–67. London: Longman.
- 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. 2., korjattu painos. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Helsinki: Edita.
- VISAPÄÄ, LAURA 2009: Alistaisuus maailman kielissä. – *Virittäjä* 113 s. 297–303.
- 2012: *Joka*-relatiivilauseen tulkinnasta. – *Virittäjä* 116 s. 533–559.
- VUORINIEMI, JORMA 1976: Konnektorit tekstin strukturoijina. – *Virittäjä* 80 s. 192–215.
- WRAY, ALISON 2002: *Formulaic language and the lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press.

SUMMARY

The conjunction *kunnes* 'until' and its qualities of subordination

Kunnes 'until' is a temporal conjunction and one that has generally been viewed as belonging to a group of subordinating conjunctions. It has been seen to initiate a subordinate clause, which then serves as an adverbial to the main clause. The conjunction *kunnes* has been the focus of very little research and is generally granted only a few words of explanation in grammars and dictionaries. This article examines the use of the conjunction *kunnes* as it appears in recorded data. The primary meaning of the conjunction is terminative: the *kunnes* clause closes the action of the main clause, while at the same time *kunnes* marking the beginning of the process outlined in its

own clause. For this reason the continuity or irresultative reading of the main clause is a necessary requirement for the use of the *kunnes* conjunction in its meaning outlined in the dictionary.

However, the *kunnes* clause can be used in a number of ways to restrict exceptional main clauses. One example of exceptional main clauses are, for instance, clauses depicting a change in state and in which both finite and continuous (infinite) readings are possible. In such instances, it is only the *kunnes* clause that defines the process as continuous. Other examples of such exceptional main clauses are main clauses depicting iterative processes and negative main clauses. The article also presents the *kunnes* clause's various nuances of meaning indicating a terminative reading, namely the main clause's culmination at a limit, temporal contrast and the terminative weakening seen when only the temporal order of processes is significant.

At the focus of particular attention in this article is the general narrative use of the *kunnes* conjunction, whereby the *kunnes* clause clearly does not define as terminative only one of the processes of the main clause and does not define the beginning of only one process, but rather in which the terminative nature of the *kunnes* conjunction has far wider implications. In this usage, *kunnes* can be seen as a narrative index which serves to pre-empt a turning point in the story and often signifies an unfortunate turn of events or a change in atmosphere within a larger sequence of events. Specific reference is made in the article to the qualities of the *kunnes* conjunction that enhance the sense of storytelling in sporting news reports.

In the light of such usage the article gives special consideration to the *kunnes* conjunction's qualities of subordination and problematises the very definitions of subordination. As part of this consideration, the article presents some of the most recent developments regarding subordination in cognitive grammar. Subordination is seen as a dynamic construction and as far more than simply a grammatical relation: there are in fact many different types of subordination. The *kunnes* clause proves an example of a construction that can be subordinate in one respect and not at all subordinate in another. Indeed, *kunnes* seems to beg the question as to whether larger bodies of texts have been taken into consideration in previous research, which has viewed *kunnes* as a solely subordinating conjunction.

Konjunktio *kunnes* ja sen alisteisuus

Kunnes on temporaalinen konjunktio, joka on perinteisesti luettu alistavien konjunktioiden joukkoon. Sen on ajateltu aloittavan sivulauseen, joka toimii päälauseensa adverbialina. *Kunnes* on hyvin vähän tutkittu konjunktio: siitä on sanottu vain muutama sana kieliopissa ja sanakirjoissa. Tässä artikkelissa tarkastellaan konjunktion *kunnes* käyttöä sellaisena kuin se näyttytyy aineistossa. Konjunktion päämerkitys on terminatiivinen: *kunnes*-lause rajaa päälauseen toiminnan loppuvaksi, mutta samalla *kun-*

nes merkitsee oman lauseensa prosessin alkavaksi. Tästä syystä päälauseen jatkuvuus eli irresultatiivinen luenta on välttämätön edellytys *kunnes*-konjunktion sanakirjamerkityksen mukaiselle käytölle.

Kunnes-lausetta käytetään kuitenkin myös monella tavalla poikkeuksellisten päälauseiden rajaajana. Näitä poikkeuksellisia päälauseita ovat eräät tilanmuutoksia kuvaavat lauseet, joista sekä punktuaalinen että jatkuva tilaa kuvaava luenta on mahdollinen. Näissä lauseissa vasta *kunnes*-lause lopulta määrittää prosessin jatkuvaksi. Poikkeuksellisia päälauseita ovat myös iteratiivista prosessia kuvaavat päälauseet sekä kielteiset päälauseet. Artikkelit esittelee myös *kunnes*-lauseen terminatiiviselle luennalle merkitysvahteita, joita ovat päälauseen tapahtumisen kulminoituminen raja-arvoon, temporaalinen kontrastointi sekä terminatiivisuuden hiipuminen, kun vain prosessien ajallinen järjestys on merkittävä.

Erityishuomion kohteena on *kunnes*-konjunktion varsin yleinen narratiivinen käyttö, jossa *kunnes*-lause ei selvästi rajaakaan vain yhtä päälauseen prosessia loppuvaksi eikä merkitse vain yhtä prosessia alkavaksi, vaan jossa sen sijaan *kunnes*-konjunktion terminatiivisuus levittäytyy laajemmalle. Tällaisessa käytössä *kunnes* voidaan nähdä narratiivisena indeksinä, joka ennakoit tarinan käännekohtaa ja osoittaa usein ikävää käännettä tai tunnelman muutosta tapahtumien kulussa. Erityistapauksena esitellään *kunnes*-konjunktion tarinallisuutta korostava käyttö urheiluuuutisissa.

Artikkeli pohtii erityisesti *kunnes*-konjunktion alisteisuutta tällaisen käytön valossa ja problematisoi alisteisuuden määrittelyjä. Tämän pohdinnan osana artikkeli esittelee kognitiivisen kieliopin tuoreimpia näkemyksiä alisteisuudesta. Alisteisuus nähdään dynaamisesti rakentuvana ja muunakin kuin vain kieliopillisena suhteena: alisteisuutta on tosiasiaassa monta lajia. *Kunnes*-lause osoittautuu esimerkiksi rakenteesta, joka voi olla yhdellä tavalla alisteinen vaikka toisella ei sellainen olekaan. *Kunnes* ajaa kysymään, onko laajempia tekstejä yleensä otettu huomioon, kun *kunnes* on luettu nimenomaan alistavaksi konjunktioksi.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):
etunimi.m.sukunimi@helsinki.fi